

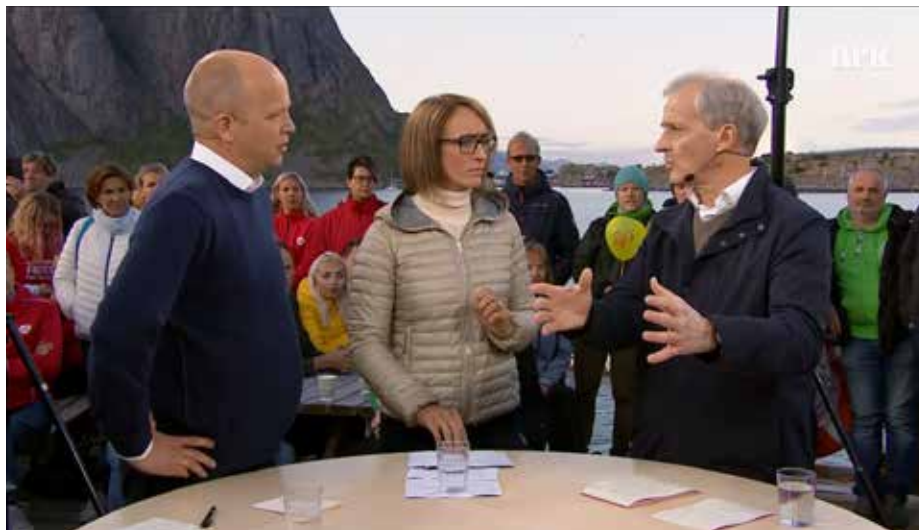
De dødes vern

Skal vi la døde mennesker ligge,
eller skal vi forske på dem?

Side 14–21

Provinsen som vart sentral

Ingen bryr seg om kva vi held på med, har forskingspolitikarane klaga. Med ei nedlegging eller to stiller det seg annleis.

Nesna og Sandnessjøen har vorte gode saker for Trygve Slagsvold Vedum. I denne NRK-debatten pressa han Jonas Gahr Støre på nedleggingane.

part i Nordland varslar omkamp på Stortinget: SV, Ap, Sp, KrF og Frp. Dagfinn Olsen frå Frp har sagt han ville prøve å overtyde partifellane om å reversere nedleggingane (NRK.no 28. juni).

Forskiings- og utdanningspolitikken har ikkje vorte valkamptema berre på eigen kjø, men som ein del av distriktsopprøret. Dei vedtekne nedleggingane har vorte trumfkort i den elles svært trumfprega kortstokken til Trygve Slagsvold Vedum, som ifølgje meiningsmålingane leiar det største partiet i dei tre nordlegaste fylka. I ein NRK-debatt med Jonas Gahr Støre drog han nedleggingane fram saman med Andøya og politireforma. Støre valde heller å svare om Andøya, men vi var nesten der! Og endå nærare i VG: Etter press frå samarbeidspartnar Slagsvold Vedum her òg, slutta Støre seg noko vagt til ønsket om å reversere nedleggingane. Og Ap-leiaren vil ha ei reform for desentralisert utdanning, kva som no skal ligge i det.

At institusjonane skal ha ein grad av sjølvstende, er eit viktig prinsipp. Men ei klårgjering av kva politikarane skal bestemme om kor vi skal ha studiestader verkar heilt nødvendig, og slik sett er valkampen eit steg på vegen. Vi nærmar oss at politikarane vert haldne ansvarlege for følgjene av eigen politikk.

Følg fagbokhausten i Forskerforum

Forskerforum takkar Fritt ord for dei har gjeve oss stønad til ein utvida bokseksjon i haust. Vi melder fyrst og fremst bøker skrivne av forskarar for eit breiare publikum. Meldingane er på same måte retta mot eit oppvakt og intellektuelt, men ikkje fagspesifikt publikum.

Ei styrka bokdekning er med på å byggje opp under ein viktig aktivitet og plikt for forskarar: spreieing av kunnskap, innsikter, perspektiv og meiningar.

Bøkene treng òg Forskerforum. Vi skjelar ikkje til kva andre melder når vi vel ut bøker. Nokre titlar er omtalte andre stader, andre får meldinga hjå oss som den einaste. I ei tid der bokkritikken er truga, ynskjer vi å vere eit korrektiv.

I denne utgåva står bokmeldingane på side 34. Vi legg dei òg ut på Forskerforum.no.

Kjetil A. Brottveit
redaktør

Dei vedtekne nedleggingane av Nesna og Sandnessjøen var tema, og NRK-utspørjar Fredrik Solvang sa: – Det er eit interessant prinsipp at 13 ikkje-folkevalde styremedlemmer (ved Nord universitet, min merknad), skal bestemme strukturen i høgare utdanning i Noreg.

Venstre-leiar Trine Skei Grande vrei seg i stolen.

Det skjer ikkje i kvar valkamp at høgare utdanning og forskning spelar ei rolle. Feltet er prega av mykje tverrpolitisk semje, der den eine regjeringa vidarefører planane til den førre. Slik var det òg med strukturen, den store politiske planen for å konsentrere høgare utdanning og forskning på færre og fagleg sterkare stader. Den fyrste Solberg-regjeringa stod bak, og berre Senterpartiet vart ved sin distriktspolitiske leist og røysta mot.

Gitt føremålet med reforma og spelereglane som høyrer til – strengare krav til fagleg kompetanse – var det lite overraskande at styret ved Nord universitet vedtok å leggje ned studiestadene Nesna, Sandnessjøen og Verdal. Men det er truleg at mange av politikarane som hadde sleppt reforma gjennom Stortinget fyrst no forstod rekkjevidda: Reforma er ikkje berre milde endringar av institusjonane, små flyttingar av

fagmiljø og årvakten kontroll av kor mykje det vert forska kvar stad. Reforma er mjuk utanpå og hard inni. Lever du ikkje opp til dei talfesta krava, har du ikkje livets rett. Og – behageleg nok for politikarane – dei tvinga universiteta og høgskulane sjølve til å finne ut korleis dei kunne oppfylle kriteria. Kunne dei klare seg på eiga hand? Og, ved samanslåingar, kunne alle tidlegare lærestader – kanskje tidlegare kraftsentrum i byen eller bygda – overleve, i den nye rolla som drabantar kring eit større sentrum? No er politikarane innhenta av harde realitetar. Dei kan ikkje skuve eit universitetsstyre framfor seg. Når reforma har fått så store konsekvensar som i Nordland og Trøndelag, kjem det for ein dag at det ligg politisk styring bak.

Den folkelege motstanden mot nedleggingane er framleis intens. Saka har vorte både personleg (fagforeiningar og studentar ville ikkje ha rektor på besøk ved studiestart) og ytterlegare politisert. Nokre dagar før dette bladet når lesaren, hadde Nesna-aksjonistane invitert stortingspolitikarar frå utdanningskomiteen til konferanse. SV har fremma eit framlegg i Stortinget om at utdanningsstrukturen ikkje berre kan avgjerast lokalt, men at den er ei nasjonal sak. Og eg veit ikkje om det er valkamp eller ettertanke som har ført til at eit breitt spekter av

«Reforma er mjuk utanpå og hard inni.»

14: Skjelettets dilemma

Hva gjør man med skjelettmaterialet fra arkeologiske utgravninger? Regelverket er mangelfullt og praksisen vilkårlig, mener fagfolk.

24: Forsker og smed

Er tankesmiene dypere enn politikken og grunnere enn akademien? Mathilde Fastang fra Civita og Roman Linneberg Eliassen møtes til debatt om politikk og roller.

28: Biedøden

Sprøyting av frukthager tidlig på 1900-tallet gikk hardt utover biene. Birøkterne selv hadde ikke høy nok status til å bli hørt ifølge historiker Anne Jorunn Frøyen.

4: Aardals kvaler

Aktuelt intervju: Bernt Aardal jobber i to år med å analysere et valg, men journalistene vil heller vite «hvordan går valget?».

6: Livet uten hjørnestein

Boligene i Nesna mister verdi når lærestedet – hjørnesteinsbedriften – legges ned. Staten bør vurdere støtte til de ansatte som er rammet, mener Forskerforbundet.

7: Utenlandsk dominans I

Over halvparten av søkerne til professorstillinger i Norge har søkt fra andre land. Det går fram av ny rapport fra NIFU.

8: Utenlandsk dominans II

29 av de 50 mest publiserende forskerne i Norge er utlendinger. Listen domineres av menn, men Sigrid Blömeke er ett av unntakene.

10: Trangt nåløy

Hva skal til for å få nå opp i konkurransen om en forskerstilling? – Det holder ikke at du har vært god, man må vise at man fortsatt er det, sier instituttleder Tor Egil Førland.

Faste sider

34: Bøker

38: Kronikk

40: Tilbakeblikk

41: Gjesteskrivent

42: Debatt

45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 7/2019 – 51. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,

Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 900 43 282, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 21 581

BYR IKKE OPP TIL DANS

Når meningsmålingene hagler og mediene leiter etter nyheter, ringer de gjerne valgforsker Bernt Aardal. Da ser han helst etter gamle trender.

Nesten to år tar det fra et valg til forskerne er ferdig med å analysere hva som faktisk skjedde, og hva som fikk velgerne til å slippe den ene eller den andre lappen i urnen. Bare noen uker før 2019-valget var Bernt Aardal ved Institutt for statsvitenskap på Universitetet i Oslo klar med boken om 2017-valget.

Da kan noen hver bli litt oppgitt når avisene bringer nye meningsmålinger hver dag og slår stort opp om små endringer. I hvert fall hvis det er deg de ringer for å få det forklart.

– **Hva er det dumme spørsmålet du noen sinne har fått?**

– Det har jeg opplevd å få som første spørsmål når vi har lansert valgbøker på pressekonferanser. For når vi har jobbet i to år med å analysere det som skjedde ved forrige valg, så får vi spørsmålet: «Hvem vinner valget?». Det røper en manglende forståelse for hva valgforskning egentlig er.

– **Du gikk rett inn i materien nå.**

– Jeg pleier å gjøre det.

– **Når forskningen først er klar to år etter, hvordan tenker du da for å kommentere løpende meningsmålinger?**

– Det er en svakhet ved meningsmålinger – de spør «Hva ville du ha stemt i morgen?», mens vi er mer opptatt av å se etter underliggende mønstre, om velgerne har endret syn på partienes troverdighet og hvilke saker de er opptatt av. Det første jeg spør om er overgangsmatrisene, hvor man spør hva du stemte sist, og hva du stemmer nå. Da kan du se om det er nye eller gamle mønstre. Får jeg ikke det, takker jeg nei. Det jeg tror er viktig, er at man i en kommentatorrolle har med seg forskningen, og kommentarene skal i størst mulig grad være kunnskapsbasert. Jeg prøver i størst mulig grad ikke å kommentere det jeg ikke har greie på, så derfor er det nok noen som oppfatter meg litt kjedelig og grå, og det lever jeg godt med.

– **Ja, jeg ble advart før intervjuet om at du kan være en «tørrpinn».**

– Jeg prøver å være saklig, men jeg tror de som kjenner meg, ville protestere på tørrpinn. Jeg er opptatt av gråtoner, altså nyanser, hvis man bare ser svart/hvitt, blir det tabloid. Nettopp det at man er nøktern og

holder seg til det vi har kunnskap om, tror jeg gjør at man får vel så stort gjennomslag som hvis jeg hadde vært en sånn sang og dans-mann.

– **Hvordan unngår du å bli trukket til det tabloide når det koker og du skal kommentere?**

– Jeg prøver å holde roen. Og vi har en rolledeling i studio, noen av journalistene tar seg av de villeste spekulasjonene. Jeg føler meg trygg når jeg ser mønstre jeg har sett før, mens mediene vil slå opp det som bryter med mønstrene. I metodeundervisningen lærer vi at hvis det er noe som avviker veldig mye, så skal du være varsom. Men det er jo kjedelig for en journalist. Det er et spørsmål som gjelder hver gang du har kontakt med journalister:

De prøver å spisse saken, og du må være komfortabel med at du ikke får fram alle nyanser og forbehold, særlig i trykte medier. Det er ikke et faglig foredrag du skal holde. Går man meg etter i sømmene, vil man helt åpenbart finne påstander der jeg er på tynn is. Det er en hektisk fase når du skal prosessere det som skjer, du må tenke ganske fort.

– **Hva er den største tabben du har gjort som valgforsker?**

– Jeg kan ikke huske noen kjempetabber, men det er sikkert andre som vil hjelpe deg med det.

– **Hvor mange meningsmålinger har du kommentert?**

– Veldig mange.

– **Hva synes du om meningsmålingene?**

– Mediene bestiller målinger, og må ha oppslag selv om de ikke viser noe særlig nytt, og det er da de begynner å tyne materialet. Jeg tror folk blir forvirret når de leser en dag i en avis at et parti har gått fram, og i en annen at de har gått tilbake. Når det er så mange målinger, må de på en måte gjøre noe ut av det, i stedet for å rapportere at det er «intet nytt».

– **Kommentatorrollen gjør deg til en av landets mest siterte forskere, men er det forskning du siteres på?**

– Vi kommenterer meningsmålinger, men for en valgforsker er det interessant å forstå i ettertid hva som skjedde. Er det endringer i mønstre som har betydning, som forskjell på de med lav og høy utdanning, eller kvinner og menn? Det er forskningsmessig viktig. Men i medievirkeligheten blir det fokus på å forutsi valget. Så hvis man bommer, så har man på en måte diskreditert forskningen, selv om det ikke har noe med valgforskningen å gjøre. Når meningsmålinger bommer fordi de ikke har gode nok utvalg, slik som de gjorde ved parlamentsvalget i Storbritannia i 2015, så har ikke det noe med forskningen å gjøre.

– **Men kan forskningen redde meningsmålingene, for eksempel ved å bedre grunnlaget?**

– Forskningen kan helt klart bidra til å skape bedre grunnlag for prediksjonsmodeller, og ikke minst peke på hva som er mest utslagsgivende for folks stemmegivning, som du må være mest oppmerksom på. Samtidig så er ikke forskningens formål å forutsi valg. Jeg har holdt på i 40 år, helt siden starten har vi hatt de samme bekymringene med meningsmålingene. Mediene behandler det som eksakt vitenskap, og det blir oppfattet

– *Vi er ikke i sang og dans-bransjen.*

■ – Jeg er opptatt av gråtoner, altså nyanser. Hvis man bare ser svart/hvitt blir det tabloid, sier Bernt Aardal.

FOTO: JULIA LOGE

som flisespikkeri å komme med forbehold og påpeke om noe ikke er statistisk signifikant. Det er av og til at man blir litt oppgitt over det.

– **Hva er det forskningen sier om velgernes meninger?**

– Jeg synes det er interessant å løfte blikket. Da får vi bekreftet et bilde som vi har sett i det siste, et politisk landskap som er ganske forskjellig fra det vi hadde for flere tiår siden. Den gamle inndelingen mellom det sosialistiske og borgerlige holder ikke for å forklare norsk politikk. Ser du politikken utenfra, kan du få inntrykk av at ingenting er stabilt lenger, men vi finner en betydelig ideologisk stabilitet. Nå er det mye snakk om klima og miljø, men det kan vi følge tilbake til 70-årene, og innvandring kan vi følge til 80-årene. Partienes og velgernes plassering er egentlig stabil. Landskapet er mer komplekst, men det er ikke uforståelig, her ser vi elementer som strekker seg over tid. Det å vite hva folk flest er opptatt av, og hvordan de vurderer partienes troverdighet, har vist seg å være noen av det mest sentrale dynamiske elementene.

– **Så hva ville du gjort i stedet for alle partimålingene?**

– Hvis du skal forstå hvorfor oppslutningen går opp eller ned, må du forstå hva velgerne nå er opptatt av, og hvordan de vurderer det partiene gjør. Jeg har sagt det til flere, at i stedet for å ha meningsmålinger tette som hagl, burde de heller bruke penger på å spørre hva folk mener er de viktigste sakene, og hva de mener om partienes håndtering av dem. I 2017 hadde velgerne stor tillit til Frps samferdselspolitikk, men jeg har

ikke sett noe om hva folk mener i dag, selv om det er grunn til å tro at mange velgere har mistet tillit til Frp i samferdselspolitikken. Den typen spørsmål burde man stille heller enn å ha enda en meningsmåling tre dager etter den forrige.

– **Nå gir du deg som NRKs valgkommentator, har du noen råd til dem som skal overta rollen?**

– Som empiriske forskere som jobber med de samme spørsmålene som mediene er opptatt av, skal man tenke gjennom hvilken rolle man ønsker å ha. Hvis en forsker vil ha rollen som grå og kjedelig, så er det opp til mediene å se om det er en person de vil bruke. Hvis noen vil være mer flamboyant og ha meninger om det meste, så sier ikke jeg at det er fy fy, men da må man være klar over om det er rollen man vil ha, og heller være deltaker i en debatt, enn en som snakker om forskningsbasert kunnskap. Vi er ikke i sang og dans-bransjen, men det må være engasjement og ikke minst humor, vi bruker masse humor for å få fram poenget.

– **Humor ja, har du en god valgforskervits?**

– Humor er mer enn å fortelle en vits. Her borte skal du se, her har jeg faktisk en hel bok om humor i statsvitenskap. A. Wuffle er pseudonymet til en kjent professor i USA, og han sier at «Statsvitenskap er den eneste fagdisiplinen der regresjon er framskritt».

♦ AV JULIA LOGE

BER STATEN STILLE OPP

Nesna-ansatte frykter kollaps i boligmarkedet. Forskerforbundet vil be staten finne en løsning.

NEDLEGGELSE – Folk er fortvila, sier Hanne Davidsen, ordfører i Nesna kommune.

Gode råd er dyre for de rundt 100 ansatte ved campus Nesna etter at Nord universitet vedtok å legge ned undervisningen. I juni falt styrebeslutningen som innebærer at den 101 år gamle lærerhøyskolen i Nesna blir lagt ned, og utdanningene blir flyttet til Bodø, Levanger og Mo i Rana i løpet av en treårsperiode. I kommunen med 1800 innbyggere er det nå frykt for at flytting av virksomheten kan ramme hele lokalmiljøet.

– Det er veldig krevende. Vi har familie som bor og jobber her. Enten må vi dele oss, eller så må vi flytte alle sammen. Det er samme situasjon for de fleste ansatte her. Folk har barn og partner, de har hus og gjeld. Det er veldig vanskelig å sette opp kortene for livet helt på ny, sier Davidsen, som selv er ansatt ved universitetet. Hun har permisjon for å være folkevalgt.

– MÅ KOMPENSERE TAP

Davidsen tror en nedleggelse kan føre til kollaps i boligmarkedet og at folk som må flytte, ikke får omsatt boligene sine. Skal de inn på det langt dyrere boligmarkedet i Bodø, vil økonomien ligge i ruiner i lang tid fremover.

Dette er en bekymring Forskerforbundet deler, og som forbundet mener staten må ta tak i.

– Vi mener staten må vurdere tiltak for å kompensere for det økonomiske tapet de ansatte vil oppleve. I dag finnes det ingen ordninger for å kompensere for en slik verdiforringelse når staten legger ned en hjørnesteinsbedrift, sier avdelingsleder i Forskerforbundet Bjørn T. Berg.

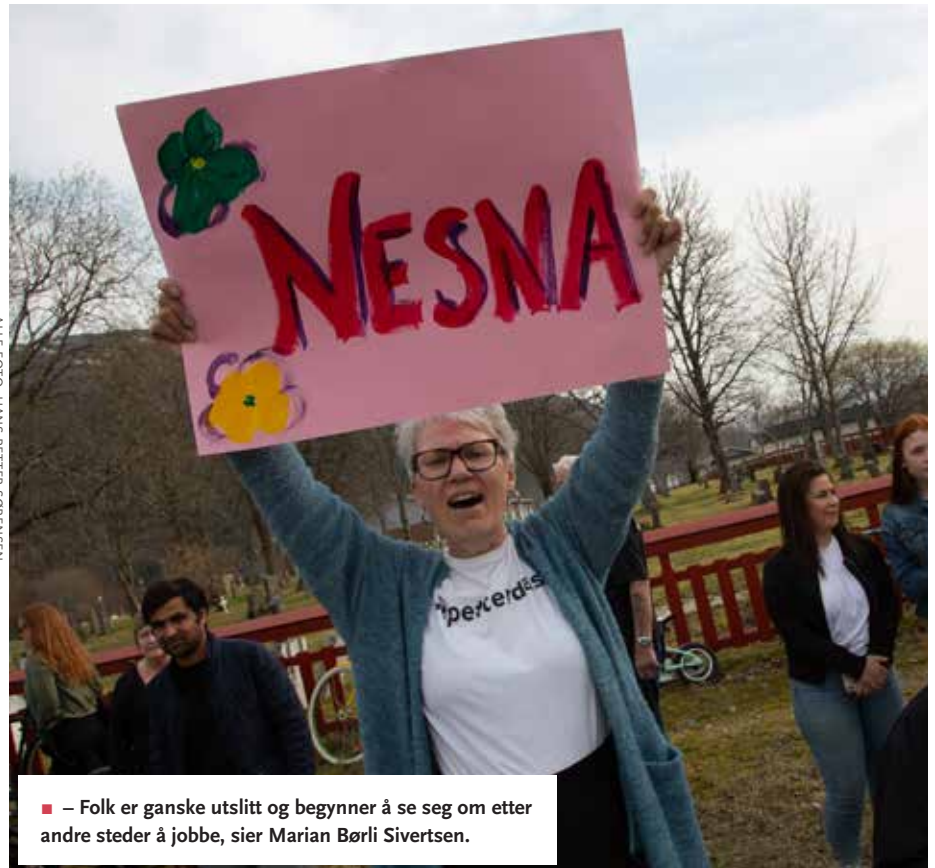
Hvis en statlig bedrift flytter, kan ansatte få dekket faktiske, dokumenterte utgifter til flytting med inntil 175 000 kroner, men ordningene tar ikke høyde for at avvikling av en virksomhet kan gjøre boliger verdiløse.

– Å miste jobben er kanskje noe av det mest dramatiske du kan oppleve, men de fleste vil klare å finne seg en ny jobb. Men mister du egenkapitalen i boligen din, er det noe som vil følge deg i årevis, kanskje resten av livet, sier Berg.

– FØLER OSS STUCK

Marian B. Sivertsen er universitetslektor på campus Nesna og lokalt styremedlem i Utdanningsforbundet. Hun beskriver situasjonen i Nesna som en unntakstilstand.

– Noen av de ansatte har gitt veldig klar beskjed om at de ikke har råd til å flytte herfra, for det er ikke lett å få solgt huset, og de får i hvert fall ikke en god pris. Det er en reell bekymring som gjør at vi føler oss litt stuck. Samtidig trives vi så godt, så det er ingen som

ALLE FOTO: HANS PETTER SØRENSEN

■ – Folk er ganske utslitt og begynner å se seg om etter andre steder å jobbe, sier Marian Børli Sivertsen.

har lyst til å flytte herfra, sier hun.

Dersom folk vil flytte for å få seg jobb et annet sted, tror hun ikke de vil velge å bli med på lasset til Nord universitet. Til det føler de seg for sviktet av universitetet.

– Der er de ansatte ganske ensstemmige. Universitetet vil miste de faglig ansatte, sier Sivertsen.

Hanne Davidsen håper staten kan komme inn med omstillingsmidler.

– Vi har begynt en dialog med fylkeskommunen og ser på nedgangen i tallet på sysselsatte og hvilket omstillingsbehov vi har. Jeg tror vi kan komme inn under kravet om statlig omstilling for å få midler til alternative arbeidsplasser.

USIKKERT TILFELLE

Leder for næringsseksjonen i Nordland fylkeskommune Terje Gustavsen bekrefter at det kan bli snakk om å søke statlige omstillingsmidler, som bevilges over statsbudsjettet. Eksempler på dette er nedleggelsen av flybasen på Andøya og REC-fabrikken på Meløy, som begge har fått

flere titalls millioner for å håndtere tapet av arbeidsplasser.

Ett av kriteriene for å kunne få statlige omstillingsmidler er at minst 15 prosent av kommunens sysselsatte må miste jobben over en periode på tre år. Det kan bli et problem for Nesna, fordi reduksjonen i tallet på ansatte begynte allerede ved fusjonen i 2016 og vil fortsette de neste årene.

– I Nesna ser vi at tapet av arbeidsplasser vil skje over tid, så vi må ha god dialog med statlige myndigheter for å tilpasse en eventuell omstillingspakke. Det er åpenbart at Nesna vil få til dels store utfordringer knyttet til dette,

sier han.

For Hanne Davidsen er det opplagt at staten må på banen.

– Dette er hjørnesteinsbedriften vår. Vi har stilt opp for staten med å levere lærere til landsdelen i 100 år. De kan ikke plutselig bare legge ned uten at det er noen plan for samfunnet eller kompensasjon, sier hun.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

SØKERE FRA UTLANDET DOMINERER

Flertallet av de kvalifiserte søkerne som vil bli professor i Norge, har søkt stillingen fra andre land.

REKRUTTERING – Jeg er ikke overrasket over at en så høy prosent av søknadene kommer fra utlandet, sier Kirstin Krüger, som er professor i meteorologi ved Institutt for geofag ved Universitetet i Oslo (UiO). Hun kommer opprinnelig fra Tyskland, og er en av mange utenlandske forskere som har fått professorjobb i norsk akademia. Hele 54 prosent av de som har søkt professorater ved norske universiteter og høyskoler i tidsrommet 2016–18, har søkt fra utlandet. Ved de tre største institusjonene, Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen og NTNU, utgjør søkerne fra andre land hele 70 prosent. Ved de andre institusjonene kom halvparten av søknadene til professorstillinger fra utlandet. Dette kommer fram i rapporten «Attraktive akademiske karrierer? Søkning, rekruttering og mobilitet i UH-sektoren», som er gjennomført av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet.

STORE VARIASJONER MELLOM FAG

Rapporten tar blant annet for seg hvem som søker på stillingene i akademia.

– Det vi har spurt lærestedene om, er hvor mange som har søkt fra utlandet. Vi vet ikke om alle disse er utenlandske eller om det blant søkerne også kan være nordmenn som har oppholdt seg utenlands, sier forskningsleder Nicoline Frølich i NIFU.

Det er svært stor interesse for toppstillingene. To av tre kvalifiserte søkere til professorstillinger innenfor naturvitenskapelige og teknologiske fag kommer fra utlandet. Også til humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag er søkere fra utlandet i flertall i det forskningsrettede karriereløpet, men ikke til stillingene som førsteamanuensis. Det er store variasjoner mellom fagene, og blant professoratene innenfor medisin og helsefag er de fleste søkerne fra Norge (se figur). Andelen søkere fra utlandet er også lav for førstelektorer og stillinger med større krav til undervisning. Dette er første gangen det blir gjort en slik kartlegging ved norske læresteder, og det finnes derfor ikke sammenlignbare tall.

LYSER SJELDEN UT PROFESSORAT

For seks år siden fikk Krüger professorstillingen ved Institutt for geofag i sterk konkurranse med norske og internasjonale forskere.

– Det er et veldig internasjonalt miljø her. Jeg underviser på master- og ph.d.-nivå, og undervisningen foregår på engelsk. Men man lærer jo også norsk etter hvert, sier hun.

Instituttleder Brit Lisa Skjellkvåle forteller at instituttet svært sjelden lyser ut professorater i dag.

– Vi lyser stort sett bare ut førsteamanuensisstillinger. En av grunnene til dette er at vi

ønsker å få flere kvinner inn i akademia.

Ifølge rapporten er det bare 40 prosent av søkerne fra utlandet som søker seg til førsteamanuensisstillinger i Norge. Til disse stillingene er det like vanlig at interne søkere eller søkere fra andre norske læresteder vurderes som kvalifiserte.

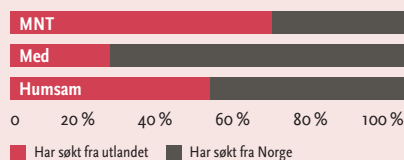
Men Skjellkvåle forteller at en svært stor del av søkerne til førsteamanuensisstillinger ved Institutt for geofag kommer fra utlandet.

– Ser vi på de siste søkningsrundene våre, var omtrent 90 prosent fra andre land. Forskere er jo en yrkesgruppe som er vant til å flytte på seg, sier hun.

BLIR PROFESSOR GJENNOM OPPRYKK

Men selv om mange søker, er det få kvalifiserte

Professorstillinger: andel som har søkt fra utlandet og Norge

KILDE: NIFU

FOTO: NIFU

– De fleste som blir professor i Norge, blir det gjennom opprykk, sier Nicoline Frølich.

søkere til toppstillingene i sektoren. Professorstillinger har i snitt bare to kvalifiserte søkere. Opprykksordningen kan medvirke til at førsteamanuenser søker om personlig opprykk til professorat fremfor å konkurrere om utlyste professoratstillinger, ifølge rapporten. To av tre nyansatte professorer kommer fra egen institusjon, og de fleste av dem oppnådde profesorkompetanse via opprykksordningen. Frølich bekrefter dette:

– De fleste som blir professor i Norge i dag, blir det gjennom opprykk, sier hun.

– Hadde andelen søkere fra utlandet blitt enda større uten opprykksordningen?

– Nei, det er ikke så sikkert. Først og fremst må stillingene bli utlyst internasjonalt. Vi vet ikke i hvilken grad dette skjer, selv om institusjonene rapporterer at stillingene oftere blir utlyst i dag. Interessen fra utlandet vil også være avhengig av om det blir stilt krav til spesielle språkkunnskaper i undervisningen. Og det er heller ikke sikkert at det norske lønnsnivået er konkurransedyktig i alle fag sett fra utlandet, sier Frølich.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

FOTO: BERND GRUNDMANN

■ Kirstin Krüger synes det er fint å være utenlandsk forsker i Norge. – Miljøet ved Institutt for geofag er veldig internasjonalt, sier hun.

■ Sigrid Blömeke har i perioder jobbet 60–70 timer i uken for å få publisert. I Tyskland lærte hun tidlig å prioritere publisering høyt.

Få kvinner og mange innvan

Blant forskerne som publiserer aller mest i Norge, er det nesten ingen kvinner. Tyske Sigrid Blömeke er en av Norges mest produktive forskere.

PUBLISERING Det er fortsatt sommerstille på gangen utenfor kontoret til Sigrid Blömeke. Selv benytter hun sjansen til å få forsket litt. Vanligvis spiser ledelsesoppgaver opp mesteparten av tiden hennes, men i sommer har hun lagt dem helt vekk.

– Jeg har skrevet og skrevet, analysert data og kost meg med forskning. Det har vært gøy, stråler professoren.

Blömeke er blant de aller mest produktive forskerne i Norge, målt i såkalte publiseringspoeng. Hun leder *Centre for Educational Measurement* ved Universitetet i Oslo, som jobber mye med de store internasjonale skoletestene. Det er få andre kvinner på publiseringstoppen.

– DET KOSTER MYE TID

Fra direktoratet Unit har Forskerforum fått oversikt over hvor mye hver enkelt forsker ved norske universiteter og høyskoler har publisert

de siste årene. Blant de 50 forskerne med flest publiseringspoeng, er Blömeke én av totalt bare tre kvinner.

– Det koster mye tid. Det er ikke sikkert alle kvinner er villige til å prioritere på den måten. At du må nedprioritere andre oppgaver, fritid og for eksempel familie, sier Blömeke.

Hun har i perioder måttet jobbe 60–70 timer i uken for å få publisert. Det har vært krevende å kombinere jobb og familie.

Det er allerede kjent at kvinner i snitt publiserer mindre enn menn. Men tallene fra Unit viser at forskjellene er større blant dem som publiserer aller mest. At flertallet av disse kommer fra teknologi og realfag, som er mannsdominerte fag, kan være med å forklare skjevheten. Her blir ofte forskningen organisert i store forskningsgrupper der deltakerne samarbeider om å skrive artikler. De som publiserer mest, leder ofte slike forskningsgrupper.

– Nettverk spiller en stor rolle. Man må bli invitert inn i forskjellige nettverk. Og hvis det er et mannsdominert nettverk, kan det være vanskeligere for kvinner å komme inn. Menn rekrutterer heller menn enn kvinner inn i et forskningssamarbeid, sier bibliometriker Susanne Mikki til Forskerforum. Hun har forsket på kjønnsforskjeller i publisering.

BARN PÅVIRKER KARRIEREN

Blömeke produserte fra 2015 til 2018 50,1 publiseringspoeng, noe som plasserer henne på 30. plass av rundt 24 000 faglig ansatte ved norske universiteter og høyskoler.

Hun tror det er en kombinasjon av årsaker til at hun har klart å publisere så mye:

– For det første er det en ren alderseffekt. Det tar veldig lang tid å bygge opp gode teorier og utvikle gode instrumenter og databaser en kan bruke. Det er veldig vanskelig å publisere mye

drere

Disse 50 publiserte mest (2015–2018)

● **Filippo Berto**, NTNU (147,7 publiseringspoeng); **Terje Aven**, UiS (95); **Petter Gottschalk**, Handelshøyskolen BI (90,2); **Elisabete Weiderpass**, UiT (85,5) **Jon-Arild Johannessen**, Høyskolen Kristiania (79,8); **Tor Arne Johansen**, NTNU (76,8); **Bjørn Hofmann**, NTNU (76,3); **Lars Engebretsen**, NIH (72,9); **Chong-Yu Xu**, UiO (72,7); **Lars Bo Andersen**, NIH (70,8); **Yan Zhang**, UiO (69,4); **Ole Andreas Andreassen**, UiO (68,4); **Frode Eika Sandnes**, Oslomet (67,1); **Jarle Trondal**, UiA (66,8); **Torgeir Moan**, NTNU (65,4); **Ulf Ekelund**, NIH (64,4); **Ricardo Colomo-Palacios**, HiØ (63); **Antonio Fábregas**, UiT (60); **Saket Saurabh**, UiB (57); **Mats Carlsson**, UiO (55,3); **Malcolm Andrew Kelland**, UiS (55); **Roald Bahr**, NIH (54,7); **Buru Gilbert Moatshe**, NIH/UiO (54,3); **Adrian Furnham**, Handelshøyskolen BI (53,1); **James R. Lewis**, UiT (53,1); **De Chen**, NTNU (52); **Ole Morten Aamo**, NTNU (51,1); **Benny Geys**, Handelshøyskolen BI (50,1); **Sigrid Blömeke**, UiO (50,1); **Thomas Hylland Eriksen**, UiO (50,1); **R.M. Chandima Ratnayake**, NTNU (49); **Ronny Scherer**, UiO (48,8); **Hamid Reza Karimi**, UiA (48,4); **Kenneth Dickstein**, UiB (47,3); **Sigurd Skogestad**, NTNU (47,2); **Stephen V. Faraoane**, UiB (46,9); **Jacob Linder**, NTNU (45,8); **Matthias Uwe Pätzold**, UiA (45,5); **Hans Morten Haugen**, VID (45,5); **Petr Golovach**, UiB (45,3); **Truls Gundersen**, NTNU (45,2); **Alexey Stovas**, NTNU (45,1); **Nils Christian Stenseth**, UiO (45,1); **Bjørn Munro Jenssen**, NTNU (44,1); **Zhen Gao**, NTNU (43,4); **Marta Molinas**, NTNU (41,9); **Anis Yazidi**, Oslomet (41,9); **Gerald Eigen**, UiB (41,6); **Armin Hafner**, NTNU (41,3); **Knut Axel Jacobsen**, UiB (41,2). Kilde: Unit/Cristin

FOTO: PRIVAT

–Jeg ser på jobben
som en hobby,
og prøver å bruke
så mye tid på den
som mulig.

FILIPPO BERTO

når en er 30 eller 40 år, så jeg drar nytte av et langt forskerliv, sier 53-åringen.

Hun fremhever også at hun bestandig har jobbet i store internasjonale forskningsprosjekter.

Curt Rice, leder for Komité for kjønnsbalanse og mangfold i forskning, er ikke overrasket over mannsdominansen.

– Det er en sammensatt problemstilling, men vi vet for eksempel at kvinner som får barn, ofte har en periode med lavere produksjon. Det å bli forelder påvirker en kvinnes karriere mer enn en manns karriere. Selv i likestilte Norge har kvinner mer ansvar enn menn. Og publisering de første årene i en karriere har også stor effekt på karrieren, sier Rice, som er rektor ved Oslomet.

PUBLISERER MEST I NORGE

Blömeke er tysk og flyttet til Norge i 2014. Hun er dermed representant for et annet kjennetegn

ved topplisten for publisering: Innvandrere er i flertall. Mens en fjerdedel av forskerne i Norge kommer fra utlandet, gjelder det for hele 29 av de 50 mest publiserende forskerne.

Den suverent mest produktive av dem alle er den italienske NTNU-professoren Filippo Berto. Til daglig er 41-åringen på plass på kontoret på Gløshaugen i Trondheim klokken seks om morgenen. Han holder på til rundt syv om kvelden. Hver lørdag og søndag, mens kona sover, klarer han å presse inn seks-syv ekstra timer.

– Jeg er svært begeistret for jobben min. Jeg ser på den også som en hobby, og prøver å bruke så mye tid på den som mulig, sier italieneren på telefon fra en forskningskonferanse i utlandet, to uker etter at han ble ferdig med første gang.

– Og resultatet av mitt arbeid er artikler. Måten å kommunisere arbeidet mitt på, er å

publisere, fortsetter Berto, som kom til Norge i 2016.

Berto er ekspert på utmatting i konstruksjoner. NTNU hentet ham først inn som såkalt International Chair til et program for fremragende forskning fra Universitetet i Padova i Italia.

DYKTIGE INTERNASJONALE FORSKERE

Innvandringsforsker og styremedlem i Akademiet for yngre forskere Arnfinn H. Midtbøen er ikke overrasket over at utlendinger toppe statistikken. Hans inntrykk er at mange fag tiltrekker seg langt flere internasjonale forskere enn tidligere.

– De innstilles ofte på topp fordi de ofte har høyere publikasjonsvolum og dels publikasjoner av høyere kvalitet enn de norske. Jeg tror det er et uttrykk for en av de positive sidene ved internasjonalisering av akademien. Man får veldig mange dyktige internasjonale forskere til Norge, sier han.

Flertallet av forskerne på topp 50-listen kommer også fra fag der utlendinger er overrepresentert.

Filippo Berto tror mange utlendinger kommer til Norge for kortere perioder, som et ledd i å bygge seg opp en god CV. Italieneren antar dessuten at norsk arbeidskultur spiller inn.

– Generelt tror jeg arbeidsmiljøet er ganske avslappet i Norge. I land som Tyskland og Italia jobber folk ti–tolv timer om dagen, og kanskje mer. Her det er ingen som krever at du jobber mer enn syv timer om dagen. Det er ikke nok hvis du vil bygge deg opp en CV, sier Berto.

Tyske Sigrid Blömeke istemmer:

– I Tyskland er det vanlig å jobbe mye overtid. Hvis du jobber 20 timer ekstra hver uke, har du 20 timer mer å bruke på å publisere. Noen ganger er det så enkelt, sier hun og legger til:

– I Norge har jeg blitt vant til å jobbe litt mindre. Og det er bra, faktisk. Det er sunt.

● AV JØRGEN SVARSTAD

Dette ser arbeidsgiverne

Hva ser arbeidsgivere i akademia etter ved ansettelser? Det holder ikke å være god, man må vise at man blir stadig bedre.

ANSETTELSE Å søke jobb i akademia er ikke som å søke andre jobber. Det er en omfattende prosess der mange skal mene noe, og den ene komiteen avløser de andre. Et vanlig jobbintervju er ikke nok, du må også holde en forelesning.

Men hva legger egentlig arbeidsgiverne i akademia vekt på når de skal ansette folk til forsknings- og undervisningsstillinger? I en ny rapport har forskningsinstituttet NIFU undersøkt dette nærmere (se faktaboks). Er det fortsatt slik at publikasjoner er omtrent det eneste som teller? Spiller det noen rolle om du gjør et dårlig jobbintervju?

Tor Egil Førland har ti års erfaring med å ansette folk. Han er instituttleder ved Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH) ved Universitetet i Oslo.

– Vi vektlegger forskningskompetanse, vi vil ha flinke forskere som er på et godt europeisk nivå. Og så vil vi ha folk som er gode lærere. Begge deler er nødvendig for å få jobb hos oss. I tillegg må de være gode kolleger, sier Førland.

Slik foregår en ansettelsesprosess i akademia, og dette legger arbeidsgiverne vekt på, ifølge undersøkelsen:

LUKER UT NI AV TI

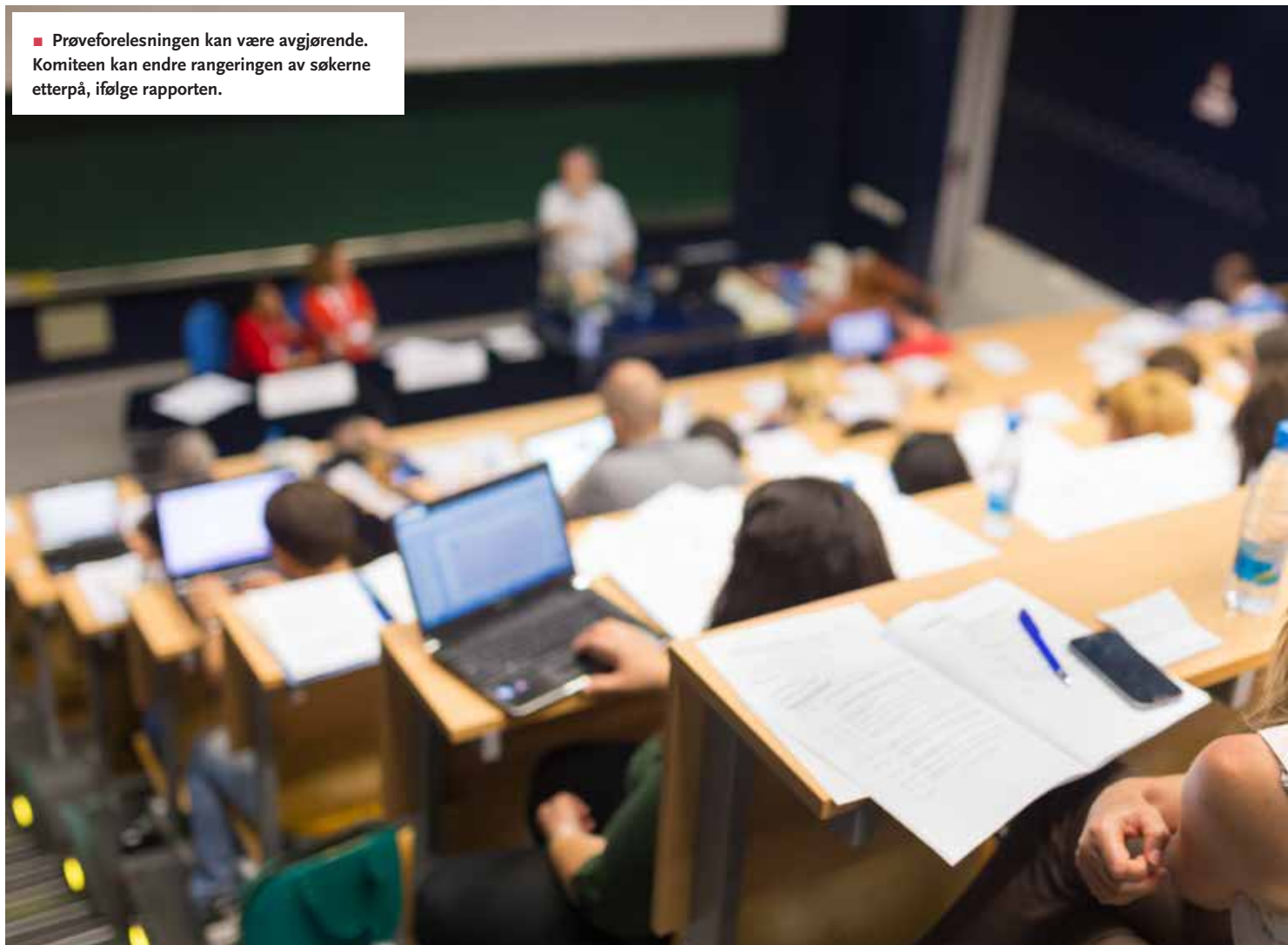
I noen fag med stor konkurranse om stillingene er det egne sorteringskomiteer. Så mye som 85 til 90 prosent av søknadene lukes ut. Komiteene består gjerne av tre personer fra institusjonen. De vurderer søkerens CV og forskningsproduksjon og om de faller innenfor den faglige profilen instituttet søker.

Komiteemedlemmene leser ikke selve artiklene, men ser på søkerens publikasjonsliste. Ifølge NIFU-rapporten legger komiteen da vekt på:

- **mengden publikasjoner**
- **publikasjonskanalen:** Er artiklene publisert i engelskspråklige tidsskrift som regnes som sentrale i faget?
- **potensial:** Forskningsproduksjonen bør ha en oppadgående retning. Det holder ikke å være god, man må vise at man blir stadig bedre. Søker med hull i publikasjonslisten eller som ikke kan dokumentere at de publiserer mer eller bedre over tid, lukes ut.

I undersøkelsen oppfatter informanter at «potensial» er et relativt nytt kriterium i søknadsprosesser.

■ **Prøveforelesningen kan være avgjørende.** Komiteen kan endre rangeringen av søkerne etterpå, ifølge rapporten.

etter

MÅ VÆRE AKTIV FORSKER

«Du er ikke så veldig mye bedre enn du er omtrent nå», sier et komiteemedlem.

Som instituttleder sitter Tor Egil Førland også i sorteringskomiteer.

– Det holder ikke at du har vært god, man må vise at man fortsatt er det. Hvis du var god for ti år siden, men siden har sluttet å være aktiv forsker, får du ikke jobb hos oss, sier han. Førland understreker at sorteringskomiteene hos dem også legger mye vekt på undervisningskompetanse.

– Vi ser på hvor mye og på hvilke nivåer du har undervist. Hvis du bare har undervist på innføringsemner, vil det være vanskeligere å nå opp enn for folk med bredere undervisningserfaring.

SAKKYNDIG KOMITE: LESER ARTIKLENE

En sakkyndig komite, bestående av to eksterne personer og én intern, sitter nå igjen med et håndterbart antall søkere.

Igen vurderer de kandidatenes relevans. Er kandidaten egentlig en filosof, mens de søker en historiker?

De leser søkerens CV-er og vurderer erfaring fra undervisning, veiledning og administrasjon, ifølge NIFU-rapporten. Men særlig publikasjoner er avgjørende.

Nå leser også komiteemedlemene et utvalg av publikasjonene til de gjenværende søkerne. Hvor mye medlemmene legger vekt på sine egne vurderinger av artiklene, varierer mellom fagene. I NIFU-undersøkelsen leste noen innenfor samfunnsfag og humaniora alle artiklene og ga selvstendige vurderinger av deres bidrag til faget. Andre, innenfor naturvitenskapelige og tekniske fag, lente seg mer på andres kvalitetsvurderinger, for eksempel om artiklene er på nivå 1 eller 2.

«UNNGÅ PSYKOPATER»

Mens man tidligere vurderte nesten bare vitenskapelig produksjon, har man nå også begynt å vurdere kandidatenes egnethet, sier informanter i undersøkelsen. Det opprettes enda en komité – en prøveforelesnings- og intervjukomité – som vanligvis bare har interne medlemmer.

Hva ligger i «egnethet», og hvordan skal dette vektes? Dette varierer også, ifølge rapporten. Den viser til at det i forbindelse med en ansettelse var uenighet om hensikten med intervju og referanseinnhenting. Noen komiteemedlemmer ga uttrykk for at det utelukkende var å luke ut potensielle konfliktskaper. «Unngå psykopater», som én uttrykte det. Men mer utbredt er det å mene at hensikten er å finne søkere som kan passe inn i miljøet på instituttet, bidra til å utvikle et fagmiljø og inngå i undervisning og veiledning av studenter. Og vurderingen av egnethet spiller en helt sentral rolle i rangeringen av søkere, heter det i rapporten.

BIDRAG TIL ARBEIDSMILJØET

Instituttleder Tor Egil Førland forteller at intervjuene hos dem ikke graver videre i den faglige kompetansen.

– I intervjuet prøver vi blant annet å finne ut hvorvidt folk kan bidra positivt til fagmiljøet. Både i intervjuene og referansesamtalene undersøker vi deres historikk. Om folk bidrar til å bygge opp et godt arbeidsmiljø, eller om de ødelegger det, sier han.

Han fortsetter:

– Selvstendige forskere er fint, og mye av det man gjør, må man gjøre på sitt eget kontor. Men hvis man bare sitter på sitt eget kontor og ikke bidrar i det hele tatt til at andre blir gode,

bør man finne seg et annet universitet enn Universitetet i Oslo.

PEDAGOGISKE EVNER

Så må kandidaten holde en prøveforelesning. Det varierer hva komiteen ser etter. I noen fag, for eksempel historie, vurderes først og fremst de pedagogiske evnene, ifølge rapporten.

I andre fag er relevans og faktsjekk viktigere. I IKT-fag fungerer prøveforelesningen som en siste kontroll av om kandidaten faktisk kan stoffet.

Prøveforelesningen er først og fremst ment som et supplement. Men i undersøkelsen er det også eksempler på at den interne komiteen etter forelesningen har endret rangeringen til den sakkyndige komiteen.

Førland vektlegger undervisningskompetanse og personlig egnethet.

– Det er ikke sjelden at den som står på topp i den sakkyndige vurderingen av vitenskapelig kompetanse, ikke blir innstilt fordi de faller gjennom i prøveundervisningen, sier Førland.

– DELE PÅ «UNDERVISNINGSBYRDEN»

Men hva slags kompetanse er det egentlig instituttet trenger? Før du sitter der i intervjuet, kan det ha vært en lang prosess for å avklare nettopp det. Skal stillingen ha en bred eller smal profil? Er det en gammel stilling som skal besettes, eller skal man satse på noe nytt? I undersøkelsen sier flertallet av instituttlederne at staben på flere tidspunkt har vært involvert i hva instituttet bør satse på. Men det kan være kamper mellom underdisipliner og vanskelig å imøtekomme alles ønsker. Flere ansatte som har sittet i ansettelseskomiteer, legger vekt på behovet for undervisningskompetanse. De sier i undersøkelsen at de ikke bare trenger en som er faglig sterk, men en som kan fungere som en god lærer og dele på «undervisningsbyrden».

♦ AV JØRGEN SVARSTAD

NIFU-rapporten

- ◉ Undersøkelsen av hvordan ansettelser i academia foregår, inngår i rapporten *Attraktive akademiske karrierer? Søkning, rekruttering og mobilitet i UH-sektoren*.
- ◉ NIFU har studert dokumenter fra ansettelsesprosesser.
- ◉ 29 instituttledere og komiteemedlemmer som nylig har vært med på å ansette noen i faste vitenskapelige stillinger, er intervjuet.
- ◉ Fagområdene som inngår i undersøkelsen, er historie, sosialfag og IKT.

FOTO: ERIK NORRUD

– Det hjelper ikke om du får toppscore på forskningskompetanse hvis du er en dårlig lærer eller ikke er personlig egnet, sier instituttleder Tor Egil Førland.

ILLUSTRASJONSFOTO

UTDANNING

MASTER I JORDMORFAG

Universitetet i Stavanger har i samarbeid med Stavan-ger Universitetssjukehus og primærhelsetjenesten etablert en ny masterutdanning i jordmorfag. Etter-spørselen etter jordmødre øker, og ved årets opptak var det 221 søkere til de 20 studieplassene på utdanningen. På grunn av utfordringer med rekruttering var avgjørelsen om å starte utdanning i jordmorfag svært etterlenget i regionen, skriver Universitetet i Stavanger på sin hjemmeside.

DIMENSJONERING

Økt grad av overbooking

■ Den statlige finansieringsmodellen for høyere utdanning med økt bruk av resultatbaserte incentiver har stimulert til stor vekst i studenttallet etter kvalitetsreformen i 2003. Veksten er i stor grad søkerstyrt, og har vært finansiert blant annet ved at universiteter og høyskoler utnytter studieplassene bedre. Overbooking benyttes i økende grad. Dette kommer fram i en rapport fra Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) som er utført på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet.

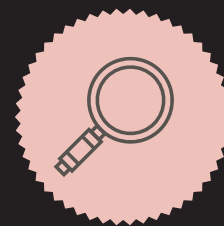
HORISONT 2020

Flere EU-finansierte doktorgrader

■ Norske forskningsmiljøer får i år finansiert hele 52 doktorgradsstipendiater fra Horisont 2020-ordningen Marie Skłodowska-Curie actions (MSCA). I løpet av Horisont 2020-perioden deler MSCA ut 6,2 milliarder kroner, og finansierer doktorgradstipender for halvparten av denne summen gjennom det såkalte Innovative Training Networks (ITN). I år har Norge fått sin beste uttelling noensinne i ITN, skriver Forskningsrådet. Midlene til de norske deltakerne utgjør rundt 150 millioner kroner.

Marie Curie

FOTO: WIKITRA COMMONS

KOMPETANSE

Nye krav ved ansettelser

■ Fra og med i høst er det innført tydeligere krav om utdanningsfaglig kompetanse for å få en undervisnings- og forskerstilling ved universitetene og høyskolene. – Jeg er overbevist om at vi ved å innføre dette kravet, vil få økt oppmerksomhet om undervisning på universiteter og høyskoler. Det vil være med på å gjøre undervisningen bedre, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Ise-lin Nybø (V) i en pressemelding. Studiestedene må forsikre seg om at deres ansettelser følger den nye forskriften.

MUSEUM

Hvem besøker museene?

■ For første gang lages en nasjonal oversikt over hvordan museene blir brukt. – Det finnes i dag ingen samlet oversikt over museumsbruken i Norge, hvem de besøkende er, hvor ofte de besøker et museum, og hva slags inntrykk museumsbesøket etterlater hos den enkelte, sier Ole J. Furset, leder i museumsseksjonen i Kulturrådet. I alt 92 museer samler nå inn data fra 198 ulike besøkssteder. Undersøkelsen blir gjennomført på oppdrag fra Kulturdepartementet i forbindelse med den kommende museumsmeldingen.

INSTITUSJONER

NTNU-rektor valgte kjærligheten

■ Gunnar Bovim trakk seg som rektor ved NTNU etter å ha blitt kjæreste med campusdirektør Merete Kvidal. – Jeg har vært toppleder i 20 år nå, og kjenner at det er en tid for alt. Rektorjobben er krevende, både ressursmessig og når det gjelder tid. Så har jeg blitt kjæreste med Merete Kvidal, som også er en del av NTNUs ledelse. Hun har et stort og tungt ansvar som leder for campusprosjektet. Det skal ikke herske noen tvil om ledelsens integritet når det gjelder håndteringen av dette store og viktige prosjektet, uttalte Bovim til Universitetsavisa.

FOTO: ØYSTEIN NORDÅS

KARRIERE

Kjønn er ikke avgjørende

■ Kvinner og menn har lik sannsynlighet for å klatre på karrierestigene, ifølge en rapport om søkning, rekruttering og mobilitet i universitets- og høyskolesektoren, som er utført av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). Tendensen er at andelen kvinner i sektoren øker, men at menn i større grad enn kvinner søker seg til det forskningsrettede karriereløpet. Kvinner søker oftere til det undervisningsrettede karriereløpet. Akademia har et kjønnsdelt arbeidsmarked som i resten av det norske samfunnet.

ILLUSTRASJON: FLICKR/CC

MUSEUM

Konflikter i Buskerudmuseet

■ Buskerudmuseet har blitt «en dysfunksjonell institusjon preget av økonomiske utfordringer, interne konflikter og liten mulighet for faglig utvikling», skriver Telemarksforskning, som har evaluert museumsreformen i Buskerud. Buskerudmuseet, som er et konsolidert museum med 13 avdelinger og 18 besøkssteder, har ikke fått den faglige og økonomiske merverdien som var hensikten. Ifølge evalueringen har imidlertid de tre andre museene i fylket, Drammens museum, Norsk Bergverksmuseum og Blaafarveværket, kommet styrket ut av reformen.

Det nye mediebygget skal etter planen være ferdig i 2021.

ILLUSTRASJON: PEAB & NORDANG OG LINNEN ARCHITECTUR

INSTITUSJONER

NYTT MEDIEBYGG I VOLDA

Høyskolen i Volda har fått klarsignal til å starte arbeidet med et nytt mediebygg. Bygget blir på 3900 kvadrater og vil koste rundt 200 millioner kroner. Statsråd Iselin Nybø er svært glad for at bygget kommer på plass. – Endringen i mediebransjen de siste årene har gått raskt. Da er det viktig at den ledende medieutdanningsinstitusjonen i landet får et bygg som gjør det lettere for studenter og forskere å boltre seg i disse kommunikasjonsutfordringene og mulighetene, sier hun i en pressemelding.

ARBEIDSLIV

– Uønsket seksuell oppmerksomhet

■ I desember i fjor ble en teaterlærer ved Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO) avskjediget. Bakgrunnen var varsler fra studenter. Læreren godtar ikke avskjedingen, men har stevnet sin tidligere arbeidsgiver for retten. Han er organisert i Forskerforbundet, som har sagt ja til å ta saken hans. Forskerforum har fått innsyn i en sladdet versjon av rapporten der varslene mot den tidligere læreren blir gjennomgått. Varslene handler blant annet om uønsket seksuell oppmerksomhet overfor studenter og bruk av rusmidler sammen med studenter. Mannen kjenner seg imidlertid ikke igjen i rapporten, og hevder den gir «en feilaktig beskrivelse av de faktiske forhold».

FOTO: FLICKR/METRO CENTRIC

Opp fra de døde

Med nye metoder kan de døde gi stadig flere svar om fortiden. Men ga vi dem ikke et hellig løfte om at de skulle få ligge i fred?

AV AKSEL KJÆR VIDNES (TEKST OG FOTO)

– Ser du hva som ligger der, spør Hanne Ekstrøm Jordahl og peker mot føttene.

Bussterminalen på Landmannstorget i Skien er nesten tom for folk. Det regner, og noen småløper over plassen. Men det er flere mennesker her enn hva man først får øye på. Ukjent for de levende i dag

skjuler overflaten en kirkegård. Skjelettene og kisterestene ligger i lange rader under asfalten. Dette vet vi fordi arkeologene har satt spadene i jorda og avdekket dem en etter en.

I ly av et partytelt på nordsiden av plassen har de akkurat avdekket et nytt skjelett. En hodeskalle, leggben og føtter er synlige. Graven er sannsynligvis fra 1700-tallet. Rett gjennom skjelettrestene går det en renne av murstein. Det er en kabelgrøft for telefonledninger, gravd en gang i 1960-årene. Grøften har kuttet en hel rekke med graver i to. Knoklene som har ligget der grøften ble gravd, er borte.

– Dessverre går grøften tvers gjennom sjiktet der bekkenet til skjelettet lå, forteller prosjektleder og osteoarkeolog Hanne Ekstrøm Jordahl.

Det er synd. Det er bekkenet som lettest identifiserer kjønnnet og til dels alderen.

– Vi kvinner har jo litt bredere hofter for å kunne føde barn.

Vi går nærmere graven. Skjelettet har en komplett hodeskalle, med pene, hvite tenner. Jordahl peker mot føttene.

– Denne graven er litt spesiell. Ser du hva som ligger der?

– Ja. Men stakkar. Huff ...

Ved føttene ligger det sammenpressede skjelettet til et lite barn.

Skjeletter uten vern

Norske byer er åsted for mange arkeologiske utgravinger for tiden på grunn av store infrastrukturprosjekter og utbygginger. I Oslo bygger man ut Bjørvika og legger nye toglinjer, som har ført til mange arkeologiske utgravinger. Torget i Trondheim pusses opp og graves opp. Foran domkirken i Kristiansand har man gravd opp en kirkegård for å bygge parkeringshus. Og i Skien skal den gamle bussterminalen på Landmannstorget bli park. Men ingen utgravinger som bringer menneskelevninger frem i dagen, er helt uproblematisk. Etter norsk lov er det kun menneskelevninger fra før reformasjonen i 1536 som er automatisk fredet, (se faktaboks).

– Nyere levninger enn det er i prinsippet ikke fredet. Med mange store utgravinger i byene er spørsmålet hva man da gjør med det skjelettet materialet man finner, sier Nils Anfinset, leder av skjelettutvalget ved De forskningsetiske komiteer. I vår leverte utvalget en høringsuttalelse til arbeidet med fremtidens kulturminnepolitikk i Norge. Klima- og miljødepartementet skal levere en stortingsmelding om dette i løpet av våren 2020. Utvalget pekte på at skjeletter som er fra etter 1537, er uten formell beskyttelse.

– Vi mener veldig tydelig at det er behov for en eller annen form for beskyttelse også for etterreformatorisk materiale.

Han er redd for hva som går tapt om man ikke ser verdien av skjeletter som er yngre enn reformasjonen. Og jo mer tid som går, jo eldre blir skjelettene som ikke har noen krav på formell beskyttelse.

– Lovverket vi har i dag, som setter grensen ved 1537, var noe man bestemte seg for i 1905. Men i dag mener jeg det er mye verdifullt materiale som går tapt.

Ta kirkegården på Landmannstorget: For lengst glemt og stengt, men kanskje kan den avsløre en viktig historie om middelalderbyen Skien. En forundersøkelse antydte at det var materiale fra middelalderen i en av gravene. Men kirkegården ville da ha ligget utenfor datidens bysentrum. Kan den ha blitt anlagt for å ta unna mange dødsfall i forbindelse med et pestutbrudd? Hvis de finner middelaldergraver, vil de være fredet, men så langt har arkeologene kun avdekket graver fra 1600–1800-tallet. Hva skjer da med dem?

– Det er der hullet i lovverket er: Skal levningene tas vare på videre, og hvem skal gjøre det? Problemet i dag er at det ikke er noen enhetlig praksis. Det er helt vilkårlig, sier Anfinset.

Begravd for å møte Kristus

I partyteltet i Skien setter utgravingsleder Jordahl seg på huk. Hun peker mot barnet ved fotenden av graven.

– Ser du hvor lite lårbenet er?

Det er et spebarn. Den feminine kjeven og de pene tennene på kraniet til den voksne kan tyde på at det er en ung kvinne med et nyfødt barn. Kanskje døde de under fødselen.

For arkeologene som jobber metodisk og rutinert med å grave frem levninger, er det slike funn som bringer fortiden helt nær inn til vår tid.

– Det er både arkeologisk spennende og spesielt med et barneskjelett. Du kjenner virkelig at det har vært et menneske. Barn skal ikke... de skal ikke være døde, sier arkeolog Karin Kaldhussæter Lindboe.

Dette er den andre graven de finner med et lite barn sammen med en voksen. Hvem de er, kan vi ikke vite, men den avkuttete kvinnens grav forteller en historie. Kvinnens hode ligger mot vest, så hun på dommens dag kan reise seg og møte Kristus fra soloppgangen i øst. Det er et gammelt og betydningsfullt begravelsesritual. Hva med barnet? Det ligger motsatt vei.

Arkeologene er ikke helt sikre på hvorfor.

– Kanskje har de tenkt at barnet ikke skulle få møte Jesus på dommedag. Det kan ha vært et uekte barn. Eller de har tenkt at barnet skulle se mot moren, spekulerer Jordahl.

– Det kan ha vært et barn som ikke er døpt, foreslår arkeolog Andreas Larsen.

Vel så usikkert er hva som skal skje med dem. Siden skjelettene bare er 200–300 år gamle, er

de ikke fredet. Forteller de en interessant nok historie til at et museum vil ta vare på dem? Eller bør de få en ny grav, selv om ryggrad, armer, brystkasse og bekken er kastet?

– Dette er litt av utfordringen for oss. Alderen på gravene har ingenting å si for hvordan vi jobber med dem i felt, men den kan ha noe å si for hva som skjer med dem etterpå, forteller Jordahl.

Noe vil kanskje være interessant for skjelettsamlingen til Universitetet i Oslo, som tidligere tok imot det meste. Men hvis ingen er interessert, hva skjer da?

– Om de ikke skal magasineres, kommer problemstillingen om gjembegravelse inn, sier Jordahl.

Sist det skjedde, var i juni, da Stavanger museum bestemte seg for å kremere og begrave skjelettet av en mann som ble dømt for drap i 1854. Begrunnelsen var ifølge NRK at mannens identitet var kjent, og at han aldri hadde gitt sitt samtykke til å bli brukt til forskning eller utstilling. For Jordahl er gjembegravelse ikke en god løsning for de anonyme levningene i Skien.

– I Norge har vi ingen tradisjon for gjembegravelse. Og jeg ser et stort forskningspotensial i dette materialet, så jeg ønsker at det skal magasineres for fremtidig forskning, sier Jordahl.

Skjeletter i kjelleren

En som gjerne skulle sett at skjelettene ble fredet og brukt til forskning, er professor Per Holck på Universitetet i Oslo. Utenfor kontordøren hans på Institutt for medisinske basalfag ved Rikshospitalet er en låst ståldør. Bak den går en trapp ned i kjelleren til to etasjer med skjeletter i monter og pappesker. Dette er skjelettsamlingen, også kjent som De schreinerske samlinger.

– Jeg finner denne fredningsgrensen kunstig, for den har holdt seg helt siden loven ble vedtatt. Det er kunstig at avstanden hele tiden øker til det vi skal frede. Jeg syns informasjonen som 1600-tallsmenneskene kan gi oss, er av betydning. Vi vet ikke så mye om dem. Vi har malerier av noen kanskje, og noen skriftlige kilder, men mye er borte. Vi skal ikke glemme at de døde kan bidra med kunnskap for de levende.

Når vi går ned trappen, blir vi først møtt av glassmontere. Her står hodeskallene. I etasjen under er resten av knoklene lagret i pappesker i store rullereoler. Samlingen på over 8500 enheter har blitt bygd opp siden 1920-årene av professor Kristian Emil Schreiner, som var bestyrer ved Anatomisk institutt fra 1908 til 1945. Store deler av samlingen er fra middelalderkirkegårder i Gamle Oslo, som ble gravd ut på den tiden. Men det er også etnografisk materiale her, som

– Vi må samle inn så metodisk som mulig, så vi ikke sitter igjen med ubesvarte spørsmål i etterarbeidet, sier arkeolog Andreas Larsen med en nylig oppgravd og registrert hodeskalle.

– Det er store muligheter for at dette er både middelalderske og etterreformatoriske graver. Det vil si at noen har automatisk vern og noen ikke har det, forteller prosjektleder Hanne Ekstrøm Jordahl.

er mer kontroversielt, fra afrikanske til samiske hodeskaller. Av det samiske materialet har noe blitt tilbakeført og gjembegravet, men det norske materialet blir nok liggende.

For Holcks del skulle alt gjerne blitt bevart til forskningsformål.

– Jeg har av og til fått kritikk for det vi gjør her, og fått høre at nå må det da være forsket nok. Men det er aldri forsket nok, for det dukker stadig opp nye metoder.

Katolsk gjembegravelse

Forskningens mulige behov er én ting. Men hva

med de avdødes etiske vern? Skjelettutvalgets leder Nils Anfinset syns det kan være en vanskelig aveining, også når det gjelder de skjelettene som er automatisk vernet.

– I fjor høst stod vi overfor en problemstilling med skjelettmateriale fra Nikolaikirken i Oslo, i Middelalderparken, som var begravet i viglet jord. De var mest sannsynlig katolikker. Da mente Oslos katolske biskop at de burde begraves igjen. Det reiser noen interessante diskusjoner. Bør de få en ny begravelse når man er ferdig med å forske på dem? Men da er spørsmålet – når er man ferdig med å forske på dem? Mulighetene til å gjøre analyser i dag er utrolig store, og de blir helt sikkert flere i fremtiden, men når skjelettene begraves igjen, forringes de raskt.

Torbjørn Olsen, sogneprest i Den katolske kirken i Norge, er blant dem som mener at skjeletter som ikke lenger forskes på, bør gjembegraves.

– Når man ikke har noen spesiell grunn til å beholde dem, bør de gjembegraves på en ordentlig måte. Jeg mener at man ikke kan grave opp folk og behandle dem som man vil, bare fordi

– Jeg mener at man ikke kan grave opp folk og behandle dem som man vil, bare fordi det har gått lang nok tid.

TORBJØRN OLSEN, SOGNEPREST I DEN KATOLSKKE KIRKEN

– Vi har en 150 år lang tradisjon om å hjelpe arkeologiene, og kunne bidra til å kartlegge befolkningen i tidligere tider, forteller Per Holck som bestyrer skjelettsamlingen til UiO.

det har gått lang nok tid, sier han.

Olsen er klar på at behandlingen av menneskelige levninger ikke er sterkt formalisert i dogmer og uttrykkelige bestemmelser i den katolske kirken, men er regulert av tradisjoner og bestemte oppfatninger. Han mener man må være pragmatisk med tanke på forskningsformål.

– Jeg har en sans for at man kan ha et relevant forskningsbehov, men fra mitt ståsted bør levninger bringes tilbake til ordentlige gravlunder.

På Det teologiske fakultet ved UiO sitter teolog og førsteamanuensis Birgitte Lerheim. Hun mener at det å respektere graver og begravede mennesker handler mer om de levende enn om de døde.

– En død er en som har vært et menneske. Likevel behandler vi mennesket, eller avdøde, på en respektfull måte, nettopp fordi det har vært et menneske. Det er ikke personen som har krav på den respekten, det er et allment hensyn til oss som er igjen, sier Lerheim.

Hun mener derfor det ikke er teologiske grunner til ikke å kunne grave opp og forske

– Jeg har av og til fått kritikk for det vi gjør her, og fått høre at nå må det da være forsket nok.

PER HOLCK, ANSVARLIG VED SKJELETTSAMLINGEN, UIO

på knokler, så lenge levningene behandles med verdighet. For menneskene som ble begravet i Skien for flere hundre år siden, og for dem som begravet dem, kan det ha vært annerledes. Da var nok troen på oppstandelsen sterkere knyttet til de fysiske levningene.

– De hadde nok mye mer konkrete forestillinger om hvordan de døde skulle reise seg igjen enn det vi har i dag. Man tenkte sikkert veldig fysisk om hvordan beina skulle reise seg og få kjøtt og blod igjen. I dag er man veldig forsiktig med å si noe konkret om hvordan en oppstan-

delse skal foregå. Som kristen og teolog tror jeg at de som har gått bort, er i Guds hender uansett hva vi måtte finne på gjøre med levningene, sier hun.

Ifølge Olsen i Den katolske kirke har katolikker et litt sterkere forhold til de avdødes levninger enn de lutherske kristne. Men han forstår at eldre levninger kan gi nye svar for forskningen i fremtiden, og har en løsning:

– Man kunne jo anlegge et gravkammer der man legger skjelettene uten å begrave dem i jorda. Det er vel så bra. Det ville være muligheter

– Det er både arkeologisk spennende og spesielt å grave opp skjeletter, sier arkeolog Karin Kaldhussæter Lindboe. Sammen med Andreas Larsen registrerer hun detaljer i en nylig avdekket grav.

å finne løsninger, der man behandler dem der de hører hjemme: på et gravsted.

Anfinset i Skjelettutvalget syns forslaget er interessant, men er usikker på om det er praktisk gjennomførbart.

– Jeg skjønner tankegangen om å få antatt katolsk begravde mennesker tilbake i katolsk jord, men om det er en god løsning er jeg ikke helt sikker på. Selv i en krypt vil skjelettmateriale forringes. Det må være veldig gode, klimatiserte bevaringsforhold.

Det mener også professor Holck, som ikke ser den helt store prinsipielle forskjellen mellom å legge noen i en grav og å beholde knoklene i esker i skjelettsamlingen, så lenge de behandles respektfullt og kun brukes i forskningsøyemed.

– Her ligger de også utilgjengelig for allmenheten. Ikke i en kiste omgitt av jord, men i en eske omgitt av luft. Men de ligger i fred, de stilles ikke ut på noen måte. Så lenge de er anonyme og det er et forskningspotensial i dem, syns vi at de skal forbli slik.

Et svar fra 1961

I partyteltet i Skien står arkeolog Andreas Larsen og Karin Lindboe over en nyutgravd grav. De måler skjelettet og diskuterer. I en pappeske samler de inn de forskjellige knoklene i sirlig merkede plastposer. Hodeskallen i en pose for seg. Han plukker den forsiktig opp.

– Du blir møtt med en virkelighet som er så mye nærere enn når du graver opp en pilspiss eller brente bein fra branngraver fra jernalderen. Man tar seg selv i å filosofere litt, sier han.

De begynner å diskutere kabelgrøften som går gjennom en rekke av gravene og de forsvunne knoklene. Det viser seg at en av arkeologene i løpet av dagen tilfeldigvis kom i prat

med en anleggsarbeider lenger bort på plassen, som gir en brikke til puslespillet:

– Bestefaren hans hadde fortalt at han var med på å grave den grønne i 1961, forteller Larsen.

Det hadde nok vært en traumatisk opplevelse, for etterpå ba han selv om å bli kremert.

– Og det ønsket hadde de fulgt.

Før sommerferien var over, var vi innom igjen. Teltet var tatt ned, gravene fylt igjen. Det eneste som var synlig, var grønne for telefonkabelen fra 1961. For pengene som var satt av til utgravninger, var det bare mulig å grave ut en liten del av kirkegården. Totalt 128 graver ble avdekket, og de skal nå gjennom C14-analyser for å finne ut hvor gamle de er.

– Vi tror de hovedsakelig er fra 1600–1700-tallet. Men vi kan på ingen måte utelukke middelalderen, for noen graver avviker fra normalen og ligger dypere. Det blir veldig spennende i tiden fremover, sier Jordahl.

– Hva skjer hvis det stemmer?

– Hvis noen har automatisk vern og noen ikke har det, får vi noen utfordringer. Men jeg vet ærlig talt ikke. Når vi får dateringene, må vi gå i dialog med Riksantikvaren.

Når parken på Landmannstorget i Skien nå skal anlegges, vil det fortsatt ligge skjeletter i jorden under. Mens de ligger der med hodene mot vest, i påvente av at Kristus kommer på dommedag, skal mennesker leve nye liv over dem. Teolog Birgitte Lerheim syns det er en god idé. Hun viser til Sofienbergparken i Oslo, som også er en nedlagt kirkegård, med lekestativ og piknikpledd over gamle graver.

– Jeg syns det er en fin tanke, i et kristent perspektiv, at livet i en park utspiller seg over døden. Det sier noe om at livet står over døden. Det er en forsmak på himmelen. ■

– Hvor bør grensen for vern av levninger gå?

BIRGITTE SKAR
førsteamanuensis
Universitetsmuseet NTNU

– Det er ikke så lett å si hvor grensen skal være, men det ville hjulpet noe hvis den gikk ved 1650, som er grensen for stående bygg i Kulturminneloven.

INGAR M. GUNDERSEN
stipendiat og arkeolog ved
Kulturhistorisk museum i Oslo

– Det er et vanskelig spørsmål, uten enkle svar. Uansett hvilken fredningsgrense man setter, vil man kunne sette spørsmålsteget ved hensiktsmessigheten. Men menneskelige levninger bør ha et strengere vern enn andre kulturminnekategorier. Det dreier seg tross alt om mennesker.

SEAN D. DENHAM
osteoarkeolog, Arkeologisk museum i Stavanger

– Det er feilslått å bruke en tilfeldig satt dato for å definere hva som er og ikke er kulturarv. Enhver endring i loven burde fokusere mer på levningenes kontekst enn bare på å endre årstallet for når et skjelett opphører å være «viktig».

Automatisk fredning

Norge operer med ulike fredningsgrenser for ulike typer kulturminner:

- ◻ Faste kulturminner fra før reformasjonen i 1537 er fredet etter Kulturminneloven, inkludert graver og gravminner.
- ◻ Stående byggverk med erklært opprinnelse fra perioden 1537 til 1649 er også fredet.
- ◻ Samiske kulturminner og graver er automatisk fredet dersom de er eldre enn 1917.
- ◻ Faste og løse kulturminner på Svalbard er fredet hvis de er fra 1945 eller eldre. Alle spor etter menneskegraver, uansett alder, er fredet på Svalbard.
- ◻ Skipsfunn eldre enn 100 år er fredet.
- ◻ Etter Gravferdsloven er nye graver vernet i 20 år, og nedlagte gravplasser er vernet i 40 år.

Få spor er igjen etter at utgravingen er avsluttet. Kun kabelgrøften fra 1961 er fortsatt synlig.

VERDEN

USA DOMINERER

Amerikanske universiteter dominerer fullstendig på toppen av Shanghai-rangeringen for 2019. Rangeringen over verdens beste universiteter ble publisert i midten av august, med 16 amerikanske universiteter på topp 20. Harvard er rangert som verdens beste for 17. året på rad, med Stanford og Cambridge på andre og tredje plass. Beste skandinaviske universitet er Københavns universitet på 26. plass, Karolinska institutet i Stockholm på 38. plass og Universitetet i Oslo på 59. plass.

USA

Arktisk forskning i fare

■ University of Alaska står overfor omfattende kutt etter at staten Alaska har varslet kraftige nedskjæringer i de statlige bevilgningene. Det vil få store konsekvenser for den arktiske forskningen, skriver ScienceMag. Universitetet er blant de fremste arktiske forskningsinstitusjonene både når det gjelder finansiering og publisering. – En av hovedoppgavene våre er å opprettholde den statusen. Det er den tingen vi gjør bedre enn noen andre, sier viserektor Paul Layer. Etter forhandlinger har kuttene blitt redusert fra 40 til 20 prosent i 2020.

FOTO: FLICKR

SKOTTLAND

Åpen dør mot Europa

■ Skotske universiteter ønsker ikke å endre forholdet til Europa etter Brexit, skriver den engelske studentavisa The Boar. Studenter fra EU, Sveits og EØS skal fortsatt kunne studere gratis ved skotske universiteter etter britisk utmelding av EU, ifølge høyere utdanningsminister Richard Lochhead. Til tross for Brexit garanterer den skotske regjeringen at universitetene vil opprettholde tilgangen for studenter, og ønsker fortsatt full deltakelse i EUs forskningsprogrammer.

Scottish Centre for Regenerative Medicine, The University of Edinburgh.

FOTO: FLICKR CC/TOM PARNELL

INDIA

Falske universiteter avslørt

■ Med navn som United Nations University og National University of Electro Complex Homeopathy har en rekke institusjoner blitt svartelistet som falske universiteter i India. Det statlige tilsynsorganet The University Grants Commission har offentliggjort en liste over 23 selvutnevnte universiteter, som staten ikke anerkjenner, melder nyhetsbyrået Press Trust of India. Foruten å gi institusjonene en bot på 1000 rupi, tilsvarende 126 kroner, kan tilsynsorganet kun advare studenter mot å søke opptak.

NEDERLAND

Frykter språkkrav

■ Nederlandske universiteter frykter at regjeringen vil tvinge internasjonale studenter til å ta deler av graden sin på nederlandsk. Det vil kunne utradere rekrutteringen av internasjonale studenter, sier kilder til Times Higher Education. Formålet skal være å ta tak i den kraftige dreiningen mot undervisning på engelsk på bekostning av nederlandsk. I dag undervises tre fjerdedeler av alle masterprogrammer ved forskningsuniversiteter på engelsk, og en fjerdedel av alle bachelorgrader.

IRLAND

Frykter mindre selvstyre

■ Den irske regjeringen planlegger en høyere utdanningsreform som kan sette universitetenes selvstyre i fare, skriver The Irish Times. Regjeringen har foreslått å innføre sterkere kontrollorganer med stor innflytelse over universitetene og utnevning av observatører i styrende organer. Universitetene på sin side frykter økt politisk detaljstyring og inngripen i den akademiske friheten. Avisen skriver at reformen sannsynligvis vil møte få motforestillinger i velgermassen.

USA

Fordommer ved ansettelse

■ En ny studie konkluderer med at etnisk bakgrunn og kjønn kan ha noe å si for ansettelse til postdoktorstillinger innenfor fysikk og biologi. 251 ansatte ved åtte amerikanske universiteter ble bedt om å evaluere CV-en til en som søkte på en postdoktorstilling. Kun navnet ble endret for å indikere om kandidaten var mann, kvinne, asiatisk, svart, latin-amerikansk eller hvit. Innenfor biologi hadde kjønn lite å si, men asiater og hvite fikk høyere poengsum. Innenfor fysikk fikk menn og asiater og hvite høyere poengsum, skriver ScienceMag.

FOTO: FLICKR/ROD WASHINGTON

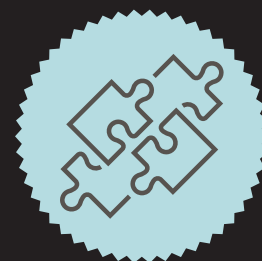
Moskvas statlige universitet.

FOTO: SHUTTERSTOCK

RUSSLAND

STRAMMER INN FOR UTLENDINGER

Russiske myndigheter har innført en rekke reguleringer som kompliserer samarbeidet med internasjonale forskere, skriver University World News. Alle møter med internasjonale forskere må meldes inn til forskningsdepartementet, minst to russiske forskere må være til stede, og det må avleveres rapporter etter møtene, med kopier av utlendingenes pass. Formålet skal være å beskytte nasjonale sikkerhetshensyn. Reguleringene møter skarpe protester fra vitenskapsmiljøet.

AFRIKA/KINA

Øker samarbeidet

■ Ni afrikanske universiteter har signert samarbeidsavtaler med en rekke kinesiske universiteter og tenketanker, skriver The PIE News. Formålet er å etablere samarbeid innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Avtalene kom i stand etter en to ukers delegasjonsreise til Kina i sommer, etter initiativ fra det kinesiske akademiet for samfunnsvitenskap. Samarbeidet inkluderer universiteter i Namibia, Zimbabwe, Zambia, Botswana, Nigeria, Uganda, Sør-Afrika, Sierra Leone og Tanzania.

UNGARN

Akademisk frihet bekymrer

■ Organisasjoner som representerer universitetsledere i Polen, Østerrike og Tyskland, oppfordrer ungarske myndigheter til å opprettholde det ungarske vitenskapsakademiets selvstyre og akademiske frihet. En ny lov som skal settes i verk fra september, vil gi myndighetene direkte kontroll over vitenskapsakademiet, som består av flere titalls institutter med over 5000 ansatte. Myndighetenes begrunnelse er at de vil sørge for at forskningen blir «konkurransedyktig» og til «folkets beste», skriver University World News.

Et sted mellom forskning og politikk ligger tankesmiene.
Hvordan forener de kunnskap og ideologi?

Akademisk propaganda

MATHILDE FASTING fra Civita og ROMAN LINNEBERG ELIASSEN fra Manifest
i samtale med Bår Stenvik. Foto: Erik Norrud

Mathilde Fasting¹ og Roman Linneberg Eliassen² har en del til felles. For eksempel er begge økonomer av utdanning. Fasting skrev også en masteroppgave i idéhistorie ved Universitetet i Oslo om kapitalisme og moraltenking. Eliassen skrev sin master i økonomi ved Universitetet i Bergen om forholdet mellom mainstreamøkonomifagets matematiske modeller og den økonomiske virkeligheten vi ser rundt oss. Altså er de begge opptatt av å analysere økonomiske tanker i en større menneskelig sammenheng. For dem begge ble også masteroppgaven inngangen til jobb i tankesmie, gjennom at de fikk støtte til å utvikle ideene i oppgavene sine til å bli publikasjoner for allmenheten, og senere ble fast ansatt. Men der Fasting gikk til høyre og henvendte seg til Civita³, tok Eliassen en venstresving og gikk til Manifest⁴.

Tankesmiene er tilholdssted for mange med høyere utdanning, og aktiviteten der kan noen ganger minne om forskning eller forskningsformidling, andre ganger mer om propaganda. Mens politikere og andre interessegrupper selger seg inn i politikken med konkrete saker, opererer tankesmiene mer på et idénivå. Det gir seg også utslag i hvordan de forholder seg til det kommende valget, ifølge Fasting.

– Vi i Civita er nok ikke like engasjerte i lokalvalg som i stortingsvalg. Men vi engasjerer oss på to måter: Vi er en arena for debatter mellom kandidater og partier – og vi lager utredninger om temaer som er aktuelle i valgkampene, for eksempel om EØS, offentlig/privat velferd, klima og skolepolitikk. Vi forsøker også å se på og forstå sakene på et prinsipielt nivå. For eksempel når det gjelder en sak som bompenger: Hva er dette som fenomen, hvorfor kommer det opp nå? Har det noe med distrikt og urbanisering å gjøre, eller med miljø, med veiprising, biler?

Manifest er litt mer interessert i lokalvalget enn Civita, mener Eliassen. De har for eksempel nylig gitt ut en pamflett med tittelen *Selvgjort er velgjort*, om offentlige tjenester i offentlig regi.

– Vi ønsker gjerne en debatt om hvordan tjenestetilbudet skal organiseres i kommunene, sier Eliassen. – Når det gjelder bompenger, synes jeg ikke det er optimalt at det blir temaet i valgkampen. Men det er en interessant diskusjon at dette kanskje rammer mer usosialt enn man har tenkt. Venstresiden er generelt skeptisk til usosiale avgifter. Det er interessant å få reist en bredere debatt om skatte- og avgiftspolitikken i Norge.

Eliassen forstår ikke rollen til tankesmiene som en «transmisjonsmekanisme» for forskningen inn i politikken.

– Det er først og fremst den politiske situasjonen som setter dagsordenen for tankesmiens arbeid. Så søker vi faglig kunnskap innen de temaene vi jobber med – arbeidsliv, velferd og økonomisk politikk – og formidler det til opinionen og våre abonnenter i fagbevegelsen. Vi henter inn forskere som bidragsytere og forfattere av våre pamfletter.

Gjennom sin bakgrunn som fagkritisk økonom framhever Eliassen at han kjenner en del felter internasjonalt som er mindre til stede i Norge.

– Her i landet har du et ganske homogent økonomisk fagmiljø som også sitter i styringsverket, så da er det en viktig rolle for tankesmiene å få inn nye tanker om økonomisk politikk for å bidra til den norske offentligheten.

*– Tankesmiene har det privilegiet
at vi både har en politisk
formålsparagraf og skal
bidra til kunnskap.*

MATHILDE FASTING

Selv om Civita har nettverk både blant forskere, politikere og andre miljøer, også internasjonalt, kommer ideene hos dem også oftest fra et reelt politikkområde, forklarer Fasting.

– For eksempel er mange nå interesserte i spørsmålet om en ny økonomisk modell med tanke på automatisering. En politisk løsning på problemet kunne være borgerlønn, så da satte jeg meg ned og prøvde å finne ut hvor de tankene kom fra, og hva som skjer med borgerlønn rundt i verden, for eksempel i Finland, der de har testet det ut.

Da Fasting etterlyste synspunkter internt i Civita, delte landskapet seg i to med mange argumenter for og mot, og hun endte med å skrive et notat som brettet ut argumentene på et prinsipielt nivå.

– Vi har funnet en rolle der vi formidler noe som folk er nysgjerrige på, men ikke nødvendigvis ender med å ta noe standpunkt for eller imot. Så har man et grunnlag for videre diskusjon.

– Borgerlønn er man jo uenig om både på høyre- og venstresida, likevel ville sikkert en slik utredning sett annerledes ut fra deres side, Roman?

– Jeg har ikke sett det notatet, men jeg synes også borgerlønn er et vanskelig spørsmål. Fra vår side handler innvendingene om at fagbevegelsen mister sin rolle i lønnsdannelsen, og at det vil svekke arbeidernes rettigheter.

Eliassen ser ikke grunn til å legge skjul på at valg av tema og måten

1 Født 1965, siviløkonom fra NHH, bachelor og master i idéhistorie fra Universitetet i Oslo og er dr.rer.pol. Har blant annet skrevet bøkene *Hva er skatt* og *Valgfrihet*. Jobber for Civita som prosjektleder, skribent og med fundraising.

2 Født 1987, samfunnsøkonom fra Universitetet i Bergen med ph.d. fra Anglia Ruskin University. Han jobber i Manifest, og er forfatter av bøkene *Hysj, vi regner* og *Hva er penger*.

3 Tankesmie som fremmer betydningen av liberale verdier i samfunnet, støttet av «en rekke private aktører».

4 «Venstresidens tankesmie», hovedsakelig finansiert av norske fagforeninger.

man belyser det på, er farget av tankesmiens bakgrunn.

– Selv om vi jobber faglig, spiller det en rolle hvem vi finansieres av, og vi er finansiert av fagbevegelsen.

Han forteller at Manifest lager pamfletter tre ganger i året som handler om et arbeidslivs- eller velferdstema, i en lett tilgjengelig form, «sånn at kunnskap som vi kan tilegne oss takket være vår akademiske bakgrunn, også kommer fram til de det betyr noe for i siste instans.»

– Er det dårlig for image å uttrykke seg for akademisk i Manifest, fordi det er forbundet med elitisme?

– Jeg synes det er tilfredsstillende å jobbe med å kommunisere enkelt og tydelig, for det betyr også at man må ha forstått stoffet godt. Så gjelder det å få med de nyansene som trengs, uten at det blir trettende for leseren å se alle de akademiske forbeholdene som ligger under. Det er en vanskelig oppgave, men jeg liker den.

Samtalen mellom de to økonomene går lett og gemyttlig i Forskerforbundets møterom. Eliassen uttaler at han synes Fasting har en «konstruktiv innstilling» og at han «liker hennes holdning til kunnskap». Men han er mindre fornøyd med måten debatten kan spille seg ut i offentligheten på i møte med enkelte andre Civita-medlemmer.

– Når man skriver at staten skal ha en mer aktiv rolle i økonomien, blir det gjerne framstilt som en Sovjet-aktig planøkonomi i motsvar fra blant andre Kristin Clemet. Og der skulle jeg ønske at dere i Civita var mer konstruktive. Å operere med en sånn kaldkrigsretorikk, med skille mellom markedsøkonomi og sovjetisk planøkonomi, synes jeg er litt fordummende. Markedsøkonomi er ikke betegnende for det vi har, og planøkonomi er ikke det eneste alternativet. Slike framstillinger forhindrer den pragmatiske diskusjonen om hva man kan gjøre.

– Her er det kanskje et skille mellom tankesmiene som pragmatiske utforskere av politikk, og rollen dere har som forvaltere av narrativ på hver deres side, ikke minst hvordan dere begge maler bildet av «den andre siden». Det er noe annet enn det praktiske politiske verkstedet?

– Vi prøver alltid å diskutere saklig. Mediene er opptatt av konflikt, sier Fasting. – Hvis vi hadde sittet her to mennesker og diskutert aktiv næringspolitikk i en time, ville debattene vært mer konstruktive, tror jeg. Men i avisspaltene må det ofte være kort, og da blir det kanskje også spissere og uten alle nyanser.

Fasting mener selv at tankesmiens rolle, som med hennes eget borgerlønnsnotat, er å nettopp å få fram at det ikke er så enkelt som å si ja eller nei.

– Om du er politiker, må du til slutt må gjøre deg opp en mening og stemme for eller imot, det er politikerens privilegium og problem. Tankesmiene har det privilegiet at vi både har en politisk formålsparagraf og skal bidra til kunnskap. Jeg synes det er ålreit å jobbe i Civita nettopp fordi jeg tror at alle har en formening om ting. Jeg har aldri sett eller møtt en nøytral forsker, og det vil jeg nok heller ikke gjøre. Jeg vil at folk skal være tydelige på hva de legger vekt på, at de redegjør for metodene og prosjektet sitt – sånn at alle som leser det, kan se premissene. Mange er flinke til dette, så det er ikke en kritikk av forskere og akademikere som sådan.

– Du mener at det er ærligere å vise kortene enn å late som man er en nøytral akademiker?

– Nå nylig ble en FAFO-rapport trukket – den som hadde funnet ut at nordmenn var så rasistiske.⁵ Generelt er det bra at metodefeil oppdages og kritiseres, det samme kan gjelde gale premisser som farger resultatene. Det kan gjelde andre også, og mange forskningsinstitusjoner har arbeidsmåter som ikke er så ulik tankesmiene. Hvis jeg leser en rapport fra et forskningsinstitutt eller andre som driver med utredninger, er jeg raskt opptatt av å se hvem som står bak, og hvorfor det er skrevet. Er det for eksempel Sykepleierforbundet som har bedt om en utredning,

5 Fafo gjennomgikk og korrigererte rapporten «Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge» etter å ha blitt kritisert for bruken av et spørsmål om hvorvidt deltakere var enige i at «noen menneskesser rett og slett er smartere enn andre»

– En sånn kaldkrigsretorikk, med skille mellom markedsøkonomi og sovjetisk planøkonomi, synes jeg er litt fordummende.

ROMAN LINNEBERG ELIASSEN

skjønner jeg at de har en agenda, og det er greit, da kan jeg lese det som et innblikk i hvordan de tenker. Til syvende og sist må det være graden av transparens og kvaliteten på arbeidet som avgjør – ikke hvem det kommer fra, eller hvordan det er finansiert.

Fasting framhever at Civita drives etter en «redaktørplakat», og på den måten er uavhengig av eierne og styret på samme måte som en avis. Organisasjonen tar ikke diktat fra oppdragsgiverne, og hver tekst står som et uttrykk for den enkelte skribentens mening, ikke Civita som sådan.

– Vi er også liberale på den måten at vi selv velger hvilke prosjekter vi vil skrive. Jeg er aldri blitt pålagt å skrive om noe.

– Men du driver selv med «fundraising» for Civita, så du må også overbe-

■ – Hvis det kommer ny informasjon som gjør at mitt tidligere argument ikke er gyldig lenger, har jeg ikke problem med å forandre mening, sier Mathilde Fasting. Til venstre Roman Linneberg Eliassen.

viser donorene om at dette er i deres interesse?

– Vi vet ikke hvilke motiver våre donorer har for å støtte oss. Men de legger ingen føringer, og vi driver ikke på oppdrag. Potensielt kan selv sagt noen si at «jeg likte ikke det han skrev, så da gidder jeg ikke gi deg penger». Men i praksis har det ikke skjedd.

– Men det er kanskje best å skrive det de liker, da, så de gir penger? skyter Eliassen inn.

– Nei, på en måte ikke, svarer Fasting. – Jeg tror ikke man skal under-vurdere folk. Jeg tror vi hadde fått mindre penger fra folk om de så på oss som noen som bare skrev det de likte. Da hadde vi ikke vært spennende nok.

Både Eliassen og Fasting er økonomer og liker å regne og kritisere andres regnstykker. Fasting regnet i sin tid på regjeringens perspektiv-melding fra 2013, og mente den var altfor optimistisk i sine vurderinger av framtidige statsfinanser.

– Jeg mente at den stipulerte produktivitetsveksten var altfor høy. I de modellene kan du putte inn hvilke som helst verdier, og om du legger inn en som bare er 0,1 prosent høyere, fyker grafene opp, særlig om du snakker om 2060 sett opp mot i dag.

Resultatet ble pamfletten *Har vi råd til fremtiden*, der hun slo fast at velferdsstaten ikke var bærekraftig, siden det blir færre yrkesaktive til å finansiere den, samtidig som meldingen for eksempel ikke hadde tatt høyde for at brukere av offentlige tjenester ville forvente bedre tjenester i form av dyrere medisiner og mer omfattende omsorg.

Fire år senere kom det en ny perspektivmelding, denne gangen fra en

blå regjering. Da var det Eliassen som tok fram kalkulatoren.

– I rapporten vår fra i år, *En plan for privatisering*, går vi inn i tall-grunnlaget for perspektivmeldingen, og ser på det de ikke sier om sitt eget dokument: at hvis spådommene deres slår til, kommer den private forbruksveksten faktisk til å være helt enorm fram til 2060. Når de legger fram dokumentet, burde de klargjøre at det de gjør, er et valg mellom ekstrem privat forbruksvekst og et fortsatt offentlig finansiert velferdssystem.

Å studere perspektivmeldinger er en øvelse i å «lukte hva som er gjort» av premisser og forutsetninger, mener han. De to er enige om at det apparatet som produserer perspektivene, baserer seg på en rekke modeller og forutsetninger som burde pirkes mer i. De er også enige om at det er en omstendelig prosess å få de nødvendige opplysningene.

– SSB sitter på et modellmonopol. LOTTE skatt ..., sier Fasting med henvisning til en av SSBs matematiske modeller.

– Og DEMEC, sier Eliassen, med henvisning til en annen.

– For mange andre er det veldig kostbart å få tilgang til SSB-tall, sier Fasting. – I andre land er det lettere for både tankesmier og andre å få akkreditering og mulighet til å regne på de samme tallene og få ut andre resultater. Da kunne vi fått mer åpenhet, og tankesmiene kunne bidra.

– I 2013 fikk vi til en debatt om alle de underkommuniserte forutsetningene som er lagt i modellen, sier Fasting. SSB måtte tilbake på banen og snakke om arbeidstid og skatt. Det er et eksempel på at tankesmiene kan bidra til debatt på et mer grunnleggende nivå: Hva skal vi med perspektivmeldingen, hvorfor er den viktig, hvorfor interesserer folk seg for den. Der tror jeg vi er på linje, selv om vi er opptatt av to ulike ting. ■

Makta over sprøytemidla

Biene vart sjuke av sprøyting, men birøktarane vart ikkje tekne på alvor, ifølgje forskar Anne Jorunn Frøyen.

AV JOHANNE LANDSVERK

↑ Det moderne landbruket på Jæren har sett på sprøyting som heilt nødvendig. Her blir eit sprøytemiddel testa ut i Rogaland i 1967.

FOTO: ROGALAND LANDBRUKSSKOLEN / STATSAKIVET I STAVANGER / FOTONR. SA52010.7068

FORSKAR: Anne Jorunn Frøyen, konservator
NMF ved Jærmuseet og stipendiat ved
Universitetet i Agder

PROSJEKT: bier, birøktarar og sprøytemiddel
(pesticid)

METODE: historisk kvalitativ metode

UUNNVERLEG VERKTØY: historiske kjelder

Anne Jorunn Frøyen ved
bikubar utanfor Jærmuseet.

FOTO: JOHANNES LANDSVÆRK

Alle som har lese romanen *Bienes historie* av Maja Lunde, kjenner skildringane av bidedøden og konsekvensane av sprøytemiddel i landbruket. I boka opplever birøktarar i USA at heile bisamfunn kollapsar og døyr ut, og i Kina driv arbeidarar med handpollinering av frukttrær fordi det ikkje lenger finst bier som kan gjere jobben.

I Noreg begynte birøktarane å uroe seg i starten av 1900-talet.

– Det som har overraska meg mest, var kor tidleg det første varselet om biedød kom her i Noreg, fortel Anne Jorunn Frøyen. Ho er historikar ved Jærmuseet, som er eit landbruksmuseum. Frøyen er no i full gang som offentleg ph.d.-stipendiat ved Universitetet i Agder (UiA), der ho studerer bruken av sprøytemiddel i norsk landbruk på 1900-talet, med hovudvekt på Jæren. Prosjektet hennar er del av eit miljøhistorisk prosjekt ved UiA med namnet *Deadly Dreams*.

I Vitengarden på Nærbø, som er ein del av Jærmuseet, har ho dukka ned i landbruksarkivet, og det var her bladet *Birøkteren* dukka opp:

– Allereie i 1904 skeiv ein birøktar eit innlegg i *Birøkteren* om at biene hans var skadde av sprøytemiddel. *Birøkteren* var eit blad alle medlemmane i Norges Birøktarlag fekk, og her oppdaga eg konfliktfylte debattar om bruk av sprøytemiddel i jordbruket, seier Frøyen. Som del av doktorgradsprosjektet publiserte ho nyleg ein artikkel om bier og sprøytemiddel i norsk landbruk med vekt på tidsperioden 1933–53.

Sprøyting skapte interessekonflikt

I artikkelen om bier har Frøyen særleg sett på bruken av sprøytemiddel i fruktdyrkingsområda i Hardanger og på Sørlandet. I 1933 starta ein debatt i *Birøkteren* der ein stilte spørsmålet: Er sprøyting av frukttrær farleg for bier? På dette tidspunktet hadde sprøytemiddel, også kalla pesticid, vorte vanlege i Noreg, og mange birøktarar begynte å sjå konsekvensane. Biene kunne bli forgifta når dei besøkte blomane for å samle pollen, eller giftstoffa kunne følgje med pollen og nektar som biene tok med seg tilbake til kubene.

Frøyen har sett på debatten som følgde, og har studert kunnskapen som kom fram om innverknaden sprøytemidla hadde på biene.

– Standpunktet dei ulike aktørane tok i konflikten, var avhengig av bakgrunn og interesser. Dei som berre dreiv med birøkt, var mest kritiske, for dei vart offer for sprøytinga til naboen. Men bønder som dreiv både med bier og fruktproduksjon, såg på sprøytemidla som nødvendige. Dei som selde sprøytemidla, var sjølvsagt positive. Det var også ekspertane, som var spesialistar gjennom stillinga dei hadde. Posisjonen til dei ulike aktørane var bestemmande for kva kunnskap som vart ført vidare, fortel ho.

– Birøktarane tagde i hel

Medan kunnskapen til ekspertar og forskarar vann fram i debatten, vart annan kunnskap ikkje teken alvorleg. Ifølgje Frøyen vart kritiske innlegg frå birøktarane «tagde i hel» og hindra i å spreie seg ved at bladet like etterpå trykte nye artiklar av ekspertar.

– Redaktøren var sjølv med i styret i Norges Birøktarlag, så banda til næringa var svært tette, seier Frøyen.

I 1935 fekk Norges Birøktarlag eit brev frå lokallaget i Bø i Telemark, der det vart fortalt om bier som midt i blomstringa fall ned og kraup sjuke og døydde rundt på bakken. Etter kort tid døydde heile bikubane ut. Birøktarane sjølve var ikkje sikre på om dette kom av sprøyting, og dei gjennomførte difor ei undersøking der alle i birøktarlaget svarte på kor mange kilo honning dei hadde fått dette året, og om det hadde vore sprøyt med pesticid i området.

– Undersøkinga var ganske eintydig. Der det ikkje hadde vore sprøyting i det heile, fekk dei åtte kilo honning per kube, der det var litt

sprøyting, fekk dei fire kilo, og der det var utført sprøyting etter råda frå ekspertisen, fekk dei berre 1,25 kilo honning.

Farleg, men nødvendig

Varselet frå birøktarlaget i Bø førte til at det vart sett i gang eit forskingsprosjekt, leia av stipendiat Rolf Lunder.

– Lunder var den store eksperten innanfor birøkt i Noreg, og hadde svært stor makt. Han var også rådgjevar for den såkalla bipestnemnda, som skulle kontrollere og halde auge med sjukdommar i bikubane. Birøktarlaget i Bø samla også inn døde bier som vart sende til Lunder for analyse, fortel Frøyen.

I forskingsprosjektet skulle Lunder teste ut tre ulike sprøytemiddel.

– Middelet arsenat var utan tvil giftig for biene, medan dei to andre, nikotinsulfat og svovelkalk, var ufarlege. Likevel konkluderte Lunder med at ein ikkje kunne forby sprøytemiddel som inneheldt arsenat, fordi det var nødvendig i kampen mot skadeinsekt, som til dømes epleviklaren. Konklusjonen var at ein kunne bruke middelet, men samtidig beskytte biene. Det vil seie at ein ikkje skulle sprøyte når frukttrær blomstra. Men epletre blomstrar jo svært lenge, og grensene for lovleg sprøyting vart udefinierbare, seier Frøyen.

Det birøktarane i Bø tidlegare hadde funne ut, viste seg altså å vere rett: Sprøytemiddel var farleg for biene.

– Men kunnskapen deira vart ikkje sett på som påliteleg. Dei hadde ikkje brukt ein forskingsmetode som var anerkjent av fagfellarar, som til dømes statsentomologen, som var statens fremste ekspert på skadedyr, og andre som sat på toppen av landbrukshierarkiet. Det var forskaren sin kunnskap som galdt.

– Posisjonen til dei ulike aktørane
var bestemmande for kva
kunnskap som vart ført vidare.

ANNE JORUNN FRØYEN

– Måtte forsvare sprøytemidla

Frøyen meiner Lunder stod i ein skvis, fordi det var ei forventning frå næringa og styresmaktene om at sprøyting var viktig for eit moderne landbruk.

– Eg trur det var ein føresetnad for forskingsprosjektet at han måtte forsvare sprøytemidla. Elles ville han ikkje bli teken alvorleg av dei som representerte det moderne landbruket i Noreg. I eit forskingsprosjekt ligg det føringar for korleis ein set opp forsøka. Og i dette tilfellet var det staten som betalte for stillinga til Lunder. Staten ville ha eit landbruk som tok i bruk nye driftsmetodar, og i eit slikt system var birøkt berre ei attåtning, seier Frøyen.

Konflikten og den omtala forskinga i 1930-åra førte til opprettinga av eit regelverk for sprøyting i 1941.

– Kunnskapen som vart implementert inn i dette regelverket, var eit resultat av at viktige aktørar brukte makta si. Og allereie før forskingsprosjektet var sett opp, var resultatet påverka. Det var kulturelt styrt, ikkje berre frå styresmaktene, men frå interessegruppene. Det er også ofte slik det fungerer i dag, seier Frøyen.

Heldt birøktarane utanfor

Diskusjonen om sprøytemiddel og innverknaden på bier er langt frå over. I den nemnde boka *Bienes historie* fortel Maja Lunde om korleis birøktarar i USA blir ramma av Colony Collapse Disorder (CCD).

– Dette fenomenet vart oppdaga i USA i 2005, og har no kome til Europa. Nyleg vart CCD også oppdaga i Danmark. Heile bikuben blir då ramma, og både friske bier og dronninga blir borte. Ein veit ikkje kvar biene blir av, fortel Frøyen.

I artikkelen sin viser ho til forfattarane Sainath Suryanarayanan og Daniel Lee Kleinman som har studert debatten i birøktarmiljøet i USA etter oppdaginga av CCD.

– Då forskarane gjorde forsøk med bier i USA det første tiåret av 2000-talet for å finne årsakar til den massive biedøden, jobba dei heilt frikopla frå den praktiske birøktaren. Forskarane hadde ikkje teke høgde for at birøktarane kom med ein annan kunnskap, seier ho.

Parallellen til debatten i Noreg i 1930-åra er tydeleg:

– Forfattarane konkluderer med at posisjonen dei ulike aktørane tok i diskusjonen om årsaka til CCD, var historisk bestemt. Visse vitskapsmiljø fekk dominere over annan kunnskap.

Avhengig av pollinering

I Noreg driv ein med birøkt for å produsere honning. Men i USA held dei bier hovudsakleg for å kunne pollinere.

– I California, der det berre er mandelproduksjon over enorme område, forsvinn insekta. Dei må difor køyre container etter container med bier inn i områda om dei skal få mandeltrea til å bere frukt. I fruktdyrkingsdistrikta her i landet

har vi hatt mange andre insekt som spreier pollen, som villbier, humler og sommarfuglar. Etter andre verdskrigen flytta dei kubane vekk frå dei beste jordbruksbygdene, fordi sprøytemidla har teke knekken på mykje av vegetasjonen og ugraset som biene er avhengige av. Fordelen i Noreg er at vi *kan* flytte biene, fordi vi har så mykje lyngreservar i heiene, fortel Frøyen.

Nye sprøytemiddel

Sprøytemidla dei brukte før andre verdskrigen, inneheldt gjerne kalsium, svovel eller bly.

– Det verste middelet, og som det kom restriksjonar på i 1941, var arsenat, som inneheldt bly eller kopar. Etter andre verdskrigen kom organiske middel som var syntetisk framstilte i laboratorium, som til dømes DDT. Då var det stor optimisme i landbruket, og alle var letta over å finne eit middel som fungerte. Men så viste det seg at middelet var krefftframkallande og insekta vart resistente, og DDT vart heilt forbode i 1970.

Frøyen er overraska over at det kom eit regelverk om sprøytemiddel så tidleg som i 1941.

– I prinsippet er det same regelverket vi har i dag. Nokre sprøytemiddel skal du ikkje bruke under blomstring eller når sola er oppe. Elles er det ein tankekross at ein berre tok omsyn til honningbiene då regelverket vart laga. Ingen tenkte på villbiene eller andre pollinerande insekt, som humler og sommarfuglar. Det var næringa som var viktig. ■

↑ Anne Jorunn Frøyen i utstillinga på Vitensenteret, Jærmuseet. Den brune bia er den opphavlege honningbia i Nord-Europa. Ho finst enno i nokre få område i Noreg.
Foto: Johanne Landsverk

↩ Birøkt har vore ei viktig binæring i Noreg. Her viser Odd Kjetil Liland ved Jærmuseet korleis ein bikube ser ut inni.
Foto: Nina Katinka Fredriksen/Jærmuseet

→ Sprøyting av frukthage i Nes i Hedmark i tidsperioden 1950–1960.
Foto: ukjend/Anno Domkirkeodden

➤ DDT-preparat mot skadeinsekt vart lenge sett på som eit vedundermiddel, men vart forbode i Noreg 1970.
Foto: Bård Løken/Anno Norsk skogmuseum

KYRKJEBYGG

- a) Kva er den største kyrkja i Skandinavia?
- b) Kyrkjene i Lalibela er hogde rett ut av fjellet, og blir av og til kalla «verdas åttande underverk». I kva for land ligg dei?
- c) Kva for katedral er pavens sete og blir rekna som sjølve «moderkyrkja» i katolisismen?
- d) Kva for land må du reise til dersom du vil sjå Vang stavkyrkje?

- e) Denne kyrkja er eit kjent landemerke i Berlin. Kva heiter ho?

FRÅ AKADEMIA

- a) Kva er namnet på den tverrfaglege elitesatsinga på 20 studentar som rektor ved UiO har kalla «årets nyhet»?
- b) Ved kva for utdanningsinstitusjon sa rektor nyleg frå seg jobben blant anna på grunn av ein relasjon til ein annan medlem av leiinga ved institusjonen?
- c) Studentopptaket ved Nesna gjekk som vanleg i år, sjølv om det er vedteke å leggje ned studiestaden. Kva slags utdanning er det Nesna har tilbydd i over hundre år?

- d) Ved kva for samfunnsvitenskapleg eliteuniversitet, tidlegare kjent som Institut d'études politiques de Paris, har Jonas Gahr Støre studert?
- e) Kva heiter den tidlegare NRK-profilen som kravde å få tilbake stillinga som dekan ved Høgskulen i Volda?

KVINNER I INTERNASJONAL POLITIKK

- a) Kva heitte det franske sosialistpartiets kandidat som stilte i presidentvalet mot Nicolas Sarkozy i 2007 – medan ho var sambuar med den seinare presidenten François Hollande?
- b) Nemn minst to av dei fire demokratiske kongresskvinnene som i amerikansk presse ofte blir omtalt som «The Squad».
- c) Kva er namnet på Europakommisjonens nye president (frå 1. november)?
- d) Nemn eit år då Indira Gandhi sat som statsminister i India.

- e) Dette er Danmarks statsminister – kva heiter ho?

NAMNEKRØLL

- a) Den unge hovudstaden i Kasakhstan heitte Astana inntil nyleg. Kva heiter den no?
- b) Etter ein langvarig namnestrid med Hellas har også Makedonia bytt namn – til kva?
- c) Kva for kommune i Hallingdal har vedteke å skifte namn for å unngå at det blir to kommunar med same namn i nye Viken fylke?
- d) På norsk seier vi Lisboa om hovudstaden i Portugal. Men kva er namnet på byen på alle dei andre nordiske språka?

- e) Kva for norsk komikar og programleiar erta på seg mellom anna Språkrådet då han utvida namnet sitt med «Hværsaa-god-Takkskalduha»?

- KYRKJER**
- a) Uppsala domkyrka
- b) Etiopia
- c) Laterankyrkja (Peterskyrkja er verken pave-sete eller katedral)
- d) Polen (kyrkja vart flytta til dåverande Preussen i 1842)
- e) Kaiser-Wilhelm-Gedächtniskirche, eller berre Gedächtniskirche (minnekyrkje)

- FRÅ AKADEMIA**
- a) Honours-programmet
- b) NTN
- c) Lærarutdanning
- d) Sciences Po
- e) Audhild Gregoriusdatter Rotevatn

- KVINNER I INTERNASJONAL POLITIKK**
- a) Ségolène Royal
- b) Alexandria Ocasio-Cortez, Ilhan Omar, Ayanna Pressley og Rashida Tlaib
- c) Ursula von der Leyen
- d) 1966–1977, 1980–1984
- e) Mette Frederiksen

- NAMNEKRØLL**
- a) Nur-Sultan (etter den tidlegare presidenten Nursultan Nazarbayev)
- b) Nord-Makedonia
- c) Nes
- d) Lissabon
- e) Espen Thoresen

Forskerforum – brot eller kontinuitet?

■ For 50 år sidan

«Synes du jeg er en bøllete formann, som f.eks. sluttet en dårlig justeringsavtale med staten ved de siste forhandlingene? OK, vær med å få en bedre mann i stedet, sitt iallfall ikke bare der og si: 'Dette angår iallfall ikke meg', for det gjør det. Organisasjonene betyr meget i dagens samfunn, sannsynligvis også i morgendagens.»

✦ **Egil Spangen, leiar i Fellesrådet for vitenskapelige tjenestemenn, forløperen for Forskerforbundet. (Nr. 4/årgang nr. 1, 1968/1969 av Ting, forløperen for Forskerforum.)**

■ For 25 år sidan

«Det var 24 kvinnelige søkere blant de 237 søknadene Universitetsrådet fikk i 1993. Bare sju kvinner har fått tilkjent profesorkompetanse. 89 mannlige kolleger ble professorer.»

✦ (Notis i Forskerforum nr. 5/94)

■ For 10 år sidan

«Dersom forskingspolitikk var det viktigaste for deg, kva parti burde du då velje? Kvar går skiljelinene mellom dei ulike partia? Då Forskerforum prøvde å få statsminister Jens Stoltenberg på banen, og spurde kvifor Ap ikkje set forskning på dagsordenen i valkampen, var dette eitt av svara: – I valkampen blir det ofte mest fokus på dei sakene som skil partia. Forskingspolitikken er viktig, men her er det stor grad av semje mellom partia.»

✦ (Forskerforum nr. 7/09)

BEATE STRØM JOHANSEN

Medlemsnummer i Forskerforbundet: 40099574

STILLING: zoolog ved Naturmuseum og botanisk hage ved Universitetet i Agder

UTDANNING: atferdsøkolog fra NTNU

KARRIEREMÅL: å få tid nok til å publisere alle forskningsresultatene mine.

Hva med slangene våre?

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Jeg jobber med et slettsnokprosjekt, en rødlista art som vi vet lite om. Vi har blant annet festet radiosendere på slettsnok for å finne ut hvor store områder de bruker, og hvor de jakter. Jeg jobber også med formidling ved museet, og nå sender vi ut invitasjoner til skoler og barnehager.

– Hvor tenker du best?

– Jeg må ha det stille, og er avhengig av et eget arbeidsrom der jeg er alene.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– *On the Origin of Species* (Darwin).

– Hva skal til for å bli god i ditt fag?

– Man må være glad i å være ute i felt og gjøre egne erfaringer. Nysgjerrighet og ekte naturinteresse er et must, samt diskusjoner med kompetente personer innenfor samme fagfelt.

– Hva er tabu i ditt arbeid?

– Generelt som forsker er det å si noe som er feil eller halvfeil.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Den er altfor rotete, jeg har aldri tid til å rydde. Her ligger hodeskaller, fjær, slangeskinn, bøker, artikler og permer med enda flere artikler.

– Hvis du kunne ha tilbragt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?

– Kanskje Australia. Der er det mange reptiler og spennende pungdyr, og et bra forskningsmiljø.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Grafikk og tegning. Jeg har drevet og tegnet dyr på fritida i mange år. Det finnes altfor lite av dyretegninger i kunsten generelt.

– Hva ville du ha gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

– Jeg ville ha gjort det lettere å starte forskningsprosjekter på flere arter. Det blir forsket mye på laks og elg, men mange arter vet vi altfor lite om: Hva med slangene våre, snømus og røyskatt?! Jeg ville også startet overvåkningsprogrammer for en del arter eller grupper. Under klimaendringene kan vanlige arter som padde oppleve plutselig nedgang og kanskje forsvinne, uten at dette blir fanget opp før det er for sent, fordi arten ikke blir overvåket.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Jeg synes det er et bra blad, men gjerne mer om biologisk forskning.

✦ AV KJETIL A. BROTTVEIT

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

I opposisjon

Gode tekstar om Marx, men hovudpersonen sjølv står att som lite relevant i dag.

Følg fagbok-
høsten i
Forskerforum

For 40–50 år sidan var Karl Marx ein sentral figur ved universiteta våre. I dag er han som fordunsta, om enn sterkt levande i hovuda på mange som vart forma i desse åra. Er det noko vesentleg som har gått tapt når Marx har forsvunne frå pensumlister og seminarrom? Det er spørsmålet i denne boka om den unge Marx, han som skreiv tekstar om retten og staten. Svara er gjevne i mangfaldige bidrag som eg ikkje kan yte rettferd her, men vil skrape litt på overflata for å sirkle inn nokre svar.

Introduksjonskapitlet til Christoffer Conrad Eriksen drøftar vanskanane med å nærme seg tekstar som er prega av ei 150 års tung tolkingshistorie og verknadskraft. Han presenterer skiljet mellom analytiske tilnærmingar til Marx (som vurderer han ut frå krav til klårleik, stringens og presisjon, der avfallsproduktet er «bullshit Marxism»), og reflektive tilnærmingar (som vurderer om tekstane utfordrar førestillingane til lesaren). Og eit redaksjonelt hovudgrep er å gå tett på teksten og konteksten til Marx, ikkje minst dialogen med rettsfilosofien til Hegel, og søke etter teksten sin potensielle notidige verdi.

Dag Michaelsen plasserer Marx innanfor dei tyske rettsvitskaplege debattane rundt 1840, då Marx studerte juss i Berlin, i ein analyse basert på to tynne Marx-tekstar og ein vidfemnande kontekst- og sekundærlitteraturkjennskap. Sverre Flaaten følgjer opp med Marx' kritikk av kriminaliseringa av fattigfolks kvistsanking, med ein tekst som tonar ut i ei påpeiking av at også i dag vert nokre lovbrota sette i samanheng med livsvilkåra til lovbyrtaren, medan andre lovbyrtarar – som dei mobile vinningskriminelle – vert reduserte til lovbrota sine.

Eirinn Larsen analyserer Marx' og Werge-lands tekstar om jødespørsmålet i ein artikkel som nok i større grad aktualiserer emosjonshistorie enn den unge Marx. Cathrine Holst

«Er det noko vesentleg som har gått tapt når Marx har forsvunne frå pensumlister og seminarrom? Det er spørsmålet i denne boka om den unge Marx, han som skreiv tekstar om retten og staten.»

CHRISTOFFER CONRAD ERIKSEN (red.)
Den unge Marx
Cappelen Damm Akademisk, 2019
316 sider
Rettl. pris: kr 449

gjev oss ei nærlesing av Marx' kritikk av ekspertkunnskapen i lys av den faglege debatten i dag. Vi lærer mykje om denne debatten, men sit att med tvil om Marx har særleg relevans for han. Og i kapitlet om konstitusjonskritikken til Marx (skrive av Eriksen) er konklusjonen at lesing av den unge Marx tilfører lite nytt, sjølv om Marx også kan vere ei påminning om konstitusjonelle illusjonar, som § 49 i grunnlova («Folket utøver den lovgivende makt ved Stortinget») i lys av dei grunnleggjande mekanismene i EØS-avtalen.

Markus Jerkø analyserer menneskerettane sitt inntog i norsk rett i lys av Marx' syn på desse rettane som grunnleggjande individualistiske. Artikkelen drøftar også søksmålet til Natur og Ungdom mot den norske staten om å gjere ti nye utvinningsløyve i Arktis ugyldige. Konklusjonen hans?: «Det hadde neppe gjort noen stor forskjell i norske borgeres liv om bestemmelsen (i Grunnlovens § 112, min merknad) ble omskrevet slik at ordet «enhver»

ble byttet ut med «ingen»: *Ingen har krav på et miljø som sikrer helsen, eller en natur der produksjonsevne og mangfold bevares.»*

Dersom den unge Marx har verdi i dag, er det kanskje gjennom inspirasjonsverdien til kritiske spørsmål, formulerte med pregnans og språkrikdom? Men også i det radikalt endra tolkingsrommet Marx skapte med nye omgrep om arbeidet og den politiske økonomien (kapitlet til Inger-Johanne Sand) og om fridom og framandgjerding (Ivar Alvik). Døme: Mange som arbeider ved dagens universitet, kjenner seg framandgjorte i eit system der det intellektuelle arbeidet deira vert tingleggjort gjennom ei omskaping til innhaldstomme produksjonsmål for «eigarane» deira. Tilsvarande vil nok Flaaten skarpe analyse av sambandet mellom Marx' samtidige jesuitar, kritiserte for å erobre makt gjennom viljen til å underordne seg endrande maktilthøve, og Dag Solstads romanfigur Armand V, den lojale diplomaten som inst inne er antiimperialist, vekke gjenklang hos mange som står i spenninga mellom byråkratisk underordning og si eiga overtyding.

Men desse analysane viser også – slik eg ser det – at tankesystemet til Marx både kan verke avslørande og sjølvtingleggjerande. Førestillingar om universiteta sin varekarakter og nye lojalitetsband kan verke som sjølvoppyllande illusjonar som hindrar oss i å bruke den fridommen vi er sette til å forvalte – som akademikarar og som menneske med tilmålt tid. Det høyrer til historia sin ironi dette, at så mange som er forma av den marxistiske tenkemåten, formulerer ein opposisjon som stadfestar posisjonen til dei dei «opponerer» mot.

Filosofane har berre tolka verda ulikt, det som gjeld, er å endre henne, skreiv Marx. Juristane, derimot, er både rettsstolkande og samfunnsinnngripande. Då er det underleg oppløftande at det kjem ei slik bok ut frå seminarromma på Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo.

AV ODDGEIR OSLAND

Gøy med store bokstaver

En enkel og klar innføring
i hvordan metaforer virker.

MAGDALENA W. AGDESTEIN og
NORUNN ASKELAND

Metaforer. Hva, hvor og hvorfor?

Universitetsforlaget, 2019

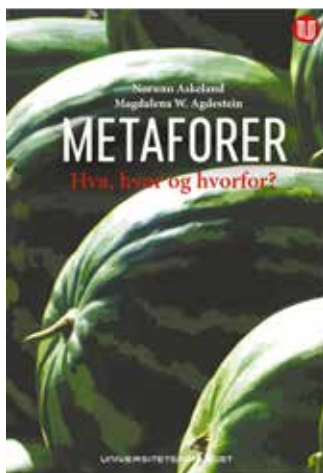
208 sider

Veil. pris: kr 299

Hele vår tenkning styres av metaforer, skriver Norunn Askeland og Magdalena W. Agdestein i innledningen. Begge forfatterne er språkforskere, og er henholdsvis professor ved USN og førsteamanuensis emerita. Boka retter seg mot alle som vil vite mer om metaforer, men den er først og fremst en lærebok. Den er derfor klar og tydelig i formen, med en enkel fremstilling. Den minner om forelesninger, med presentasjon, eksempler og gjentakelser, der tonen hele tiden er saklig og litt distansert, slik forelesninger godt kan være. Eksempelene er ofte interessante og underholdende, spesielt når man kommer til de underliggende metaforene, de som peker tilbake på det som kalles for *tankerammen*.

En metafor kjennetegnes ved at den knytter to ulike domener sammen; lys som bølge, for eksempel, eller kropp som maskin, og på den måten legger den føringer for hvordan vi forstår noe. Når Torvald Helmer i *Et dukkehjem* kaller sin kone Nora for en lerkefugl, bruker han en metafor, sånn man også gjør når man snakker om kvinner som kvittrer og kakler. Hvis man hadde funnet mange slike likelydende metaforer innenfor en gitt sammenheng, ville den underliggende metaforen i dette tilfellet sett slik ut: KVINNER ER FUGLER.

En underliggende metafor skrives innenfor språkforskningen med store bokstaver, og det er litt morsomt å få i fleisen de ganske enkle påstandene som mange av våre mer finurlige og oppfinnsomme setninger kan reduseres til. Så blir vi ikke så avanserte likevel. Metaforbruk

er avslørende, de viser ofte hvordan vi tenker om ting. I neste omgang vil dette så kunne ha konsekvenser for hvordan vi handler i verden, og vi får eksempler på det. Det er derfor viktig å være språkbevisst og kritisk, skriver forfatterne.

«En metafor kjennetegnes ved at den knytter to ulike domener sammen; lys som bølge, for eksempel, eller kropp som maskin, og på den måten legger den føringer for hvordan vi forstår noe.»

Som anmelder kan man også gå på leting etter underliggende tanker. Jeg har allerede kalt denne boka en lærebok. Forfatterne her snakker ikke til likemenn, idet de peker, viser og forklarer. De viser at de har et overblikk, og gjør oss trygge slik, når de tar oss med inn i de mange fagområdene, som psykiatri, jus, økonomi, samfunnsvitenskapene. Det finnes ikke et fag som ikke hviler på metaforer. Forfatterne kommer også med råd, til og med en liten hevet pekefinger, og det er uvant. Pass på metaforbruken! Antakelig har det sammenheng med at metaforer jo farger virkeligheten, skaper den til og med. Metaforer manipulerer, kan vi godt si, og vi får eksempel på det blant annet gjennom en case om metaforbruken i den norske flyktningedebatten. Akkurat der kunne jeg ha ønsket meg en annen og mer overraskende case, for å unngå det politisk korrekte. Men kanskje vi kan prøve selv? Til slutt får vi i hvert fall en oppskrift på metaforanalyse.

På flere vis tar forfatterne av denne boka på seg en lederrolle og viser vei. De er voksne, og det er hva jeg har funnet ut: Å SKRIVE LÆREBOK ER Å VÆRE VOKSEN. Så kan de selvsagt ikke slippe oss helt ut på dypt vann. I det å være voksen inngår jo også det å beskytte. Den ytterste konsekvensen av metaforbruk blir derfor ikke nevnt. Ja, vi orienterer oss i verden ut fra metaforer, blir tankemessig styrt av dem, men kommer vi oss noensinne forbi dem, og blir ikke all vår tilgang til verden farget på den måten? Hva vil det da si å vite? Den velkjente setningen fra Nietzsche, som sier at sannhet er en bevegelig hær av metaforer, blir vi forskånet for.

AV AASNE JORDHEIM

Etter humanismen

Det begynner bra, med tankevekkende
innsikrlinger av posthumanismen.
Men så skjener det hele ut.

JAN GRUE

Det var en gang et menneske.

Posthumanisme som tanke og tendens.

Universitetsforlaget, 2019

189 sider

Veil. pris: kr 279

Hva er posthumanisme, spør jeg Siri, min navnesøster som siden 2011 har vært min «intelligente assistent», ifølge Apple. Hun har imidlertid ikke noe klart svar å gi meg, men foreslår i stedet at jeg leser diverse artikler om temaet som hun finner på nettet. Man trenger ikke være spesielt intelligent for å gjøre et slikt mediesøk, tenker jeg surt, og legger vekk Iphonen.

I stedet åpner jeg Jan Grues nye sakprosa-bok, en samling av seks essayer, om nettopp posthumanisme «som tanke og tendens». Han er ikke bare en kritikerrost forfatter, men også professor i kvalitativ metode, og har lenge skrevet blant annet i Morgenbladet om disse nye tankene om mennesket. Hvor går grensene mellom oss og maskiner? Mellom oss og andre dyr? Og mellom hverandre?

«Hvor går grensene mellom oss og maskiner? Mellom oss og andre dyr? Og mellom hverandre?»

Ingen av de store norske nettleksikonene har en definisjon av posthumanisme, påpeker Grue, og skriver allerede i de innledende setningene at det behøves en hel bok for å «oppnå en slags forståelse». Jeg er klar, jeg!

I den første teksten er rammefortellingen nyttårsaften på Rådhusplassen i Oslo idet 1999 blir 2000. 18 år gamle Grue er lenge en del av et stort «vi», en menneskemasse som venter på hva som mon vil skje når vi blikker over i et nytt

Jazzens glemte kulturhistorie

En uttømmende kildebok bruker jazzen som linse for et originalt innblikk i norsk åndshistorie.

ERLEND HEGDAL
Charleston i Grukkedalen
 Nasjonalbiblioteket, 2019
 398 sider
 Veil. pris: kr 399

→ årtusen. Begynner datamaskinene å leve sitt eget liv? Grue bruker blant annet filmen *The Matrix* som et eksempel på diskusjoner om hva et «menneske» egentlig er. Posthumanismen trekker veksler på andre post-retninger – post-strukturalisme, postkolonialisme og så videre – for å forstå konstruksjonen menneske. Selv får Grue kjenne på grensene da rullestolen hans blir veltet av den store menneskemassen, og han må få hjelp av andre til å komme opp igjen.

Transhumanismen vil kanskje «befri» mennesker som Grue fra rullestolen, eller vil de snarere befri verden fra slike som ham? I det andre essayet følger Grue en retning av post-humanismen som han stiller seg sterkt kritisk til: transhumanismen, ideologien der (bio)teknologien er veien, og det utvalgte, fullkomne mennesket er målet, ifølge Grue. I transhumanismen er mennesket på vei mot noe mer og noe bedre, lokket av et lengre, kanskje til og med evig, liv. Men hvem får bli med på den reisen, spør Grue. Selv har han liten tro på at han er blant dem.

Så langt har jeg trivdes godt i Grues selskap. Men så er det som om jeg mister ham av syne. I de siste fire tekstene vinkes det til teoretikere, forfattere, bøker og filmer i alle retninger, og jeg henger rett og slett ikke med. I stedet for at essayene er en innsirkling av begrepet posthumanisme, føler jeg at jeg er med på en snakkesalig *utsirkling*, med stadig flere sidespor som får meg til å kjenne meg som et forlatt barn i skogen. Særlig gjelder det essayet i midten, om «selvets virkelighet». Hånd i hånd med litteraturkritikeren James Wood, han alle andre kritikere hyller for tiden, tar Grue for seg forfatterne David Foster Wallace, J.M. Coetzee og Donald Barthelme som representanter for «tre posthumanistiske utfordringer til litterær realisme».

(Hvorfor akkurat disse tre hvite, mannlige forfatterne, av alle forfattere på jord?) De viktige observasjonene er der nok; det er bare det at de blir så mange at de slår hverandre ihjel. Om posthumanismen forholder seg til mennesket som nærmest en flytende, udefinerbar masse, ender denne boka i så måte som en legemliggjøring av nettopp det.

AV SIRI LINDSTAD

Ofte kan et dedikert fokus på et begrenset emne avsløre mer om tidsånden enn vidtfavnende idéhistoriske overblikk. Med utgangspunkt i et vell av kilder bygger musikkviter Erlend Hegdal en opplysende og spennende fortelling om rikets kulturtilstand i tiårene rundt forrige århundreskiftet. Boken er en bearbeiding av Hegdals doktoravhandling fra Universitetet i Oslo med samme tittel, og er en delvis kronologisk og svært detaljert gjennomgang av mottakelsen av en hel katalog afroamerikanske artister i Norge fra ca. 1870 til 1940. For det er nettopp *kildematerialet* som er protagonist; bilder, postkort, annonser, avisomtaler, noteark, konsert- og filmplakater, private musikkforeningsreferater, offentlige protokoller, innreisedokumenter, debattinnlegg med mer gjør dette til en bokstavelig talt forbilledlig bok: rikt illustrert.

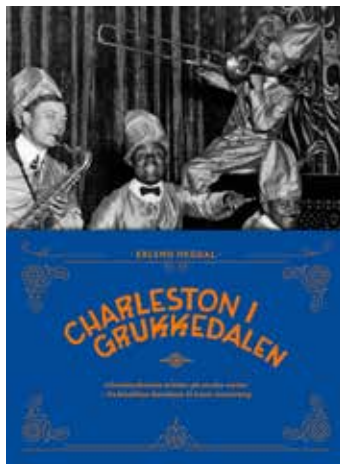
Det historiske bakteppet – forholdet mellom svart og hvit kultur i USA – skinner gjennom og informerer oss når vi møter de første «blackface» artistene i Norge eller leser om Josephine Bakers påtakelige lettelse over å befinne seg i Europa i 30-årene. Boken omtaler varieté-artister, komikere, entertainere, dansere – men det er *musikken* som er det kulturelle hovedtemaet i boken. Og dette er den største utfordringen i dette prosjektet, siden det av historisk-tekniske årsaker ikke finnes lydopptak eller levende bilder i kildene frem til godt ut på 1900-tallet. Musikken og opptredenene – det nye, det sjok-

kerende, det støyende, det ville, det vakre – som gjør så sterkt inntrykk på publikummerne i Norge, må vi derfor bare forestille oss. Men dette er en bok om *mottakelsen* av artistene, og Hegdal klarer å levendegjøre historien og gir et overraskende innblikk i en del av norsk historie som i hvert fall ikke jeg hadde noe kjennskap til: hvordan det i Norge på slutten av 1800-tallet fantes en rekke afroamerikanske artister som knapt kan kalles noe annet enn berømte, med navn som var allemannseie og som – ved ett tilfelle – paraderte i æresoppstilling i det lokale i 17. mai-toget.

«Spesielt i Oslo er man tidlig ute med å hente afroamerikanerne til landet, også sammenlignet med andre europeiske land.»

Bokens største fortjeneste er hvordan den tegner et bilde av den norske mentaliteten i denne perioden. Gjennom alle de små detaljene gir den et interessant innblikk i hvordan deler av den norske kultureliten (og andre eliter) prøver å forme en europeisk identitet. Spesielt i Oslo er man tidlig ute med å hente afroamerikanerne til landet, også sammenlignet med andre europeiske land, og det er spennende å se hvordan import av amerikansk kultur får de involverte til å føle seg *europeiske*. Den iboende rasismen som møter oss overalt i boken, også fra dem som prøver å unngå den, tegner et godt bilde av tidsånden, med gjenkjennelige og tidløse konflikter. Artistene blir sett på som representanter for moralsk forfall, musikken er støyende, og de stjeler dessuten jobbene til de lokale musikere. Historien om Louis Armstrongs første konsert i Norge i 1933 er talende: I første omgang ble han nektet inngang til riket – fordi jazz ikke var kunst, og fordi han heller ikke representerte noen spesiell begavelse. På den annen side: For entusiastene representerte jazz en genuint nytt, spilt av musikere og kunstnere av høyeste rang – med unge tilhørere i salen som skulle forme den norske jazz i tiårene som fulgte.

AV KJETIL VIKENE

Spor av skeivt gull

Systematisk, grundig
og påkrevd gjennomgang av det
skeive i norsk historie.

HANNE MARIE JOHANSEN

Skeive linjer i norsk historie

frå norrøn tid til i dag

Samlaget, 2019

347 sider

Veil. pris: kr 389

Norge har skeive folk praktisert sex med likekjønnede og hatt ukonvensjonelle kjønnsuttrykk og kjønnsidentiteter helt tilbake til førhistorisk og norrøn tid. Likevel finnes det ingen samlet historie om det skeive. I denne påkrevde historieboka tar Hanne Marie Johansen, som både er førsteamanuensis ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning ved Universitetet i Bergen og førstebibliotekar ved Universitetsbiblioteket i Bergen, oss med til kildene som viser fram hvordan normbrudd for kjønn og seksualitet er blitt oppfattet og behandlet gjennom historien. Det er en detaljrik og særdeles opplysende reise, med noen seigere transportetapper underveis.

Begrepet *skeiv* (fra amerikanske *queer*) ble lansert i starten av 1990-årene. Det er ikke et helt enkelt begrep. Det kan oppfattes som synonym til enkeltkategorier (for eksempel lesbisk eller trans), men også som et så samlende paraplybegrep for LHBTIQ-identiteter at det står i fare for å utviske skillene mellom lesbiske,

«Perspektivene boka gir, er ytterst interessante, og redegjørelsene er både detaljerte, systematiske og åpenbart interessevekkende.»

homofile, bifile, transpersoner, interkjønnpersoner og queer. Johansen rydder og oppklarer i teoretiske begreper knyttet til det skeive, både i akademia og blant aktivister, og kommer tilbake til dem mot slutten av boka, hvor hun kobler det til praksis. Slik får hun forbilledlig vist hvordan teori og praksis henger sammen.

Det som vises fram fra senantikken og opp mot moderne tid, er noe realhistorie, men mest studier gjort på flere typer skriftlige kilder, som teologiske og mytologiske tekster, sagalitteratur og lovttekster, men også på arkeologiske funn. Blant annet forteller en runepinne fra 1200-tallet om Ole som «var uten skjold og vern bak, men 'stroddinn i rassin' ('pult i ræva')». Fra midten av 1800-tallet og fram til i dag utvides kildetilfanget med flere lovttekster, samt rettspraksis, men herfra blir det mer vanlig med skeiv forskning innen medisin, psykiatri og i kulturfagene, som forteller om de skeives selvoppfatning og den alminnelige oppfatning av skeivhet.

Inn mot vår tid får vi flere gjennomganger av ulike debatter knyttet til det skeive, blant annet debatten om arv eller miljø. Det er kanskje ikke så overraskende i seg selv, men likefullt litt uventet at flere innen psykiatrien ved inngangen til 1900-tallet tok til orde for at skeivhet også kunne forklares med miljø. Johansen redegjør dessuten grundig for partnerskapsloven, felles ekteskapslov og diskrimineringsvernet.

Perspektivene boka gir, er ytterst interessante, og redegjørelsene er både detaljerte, systematiske og åpenbart interessevekkende – særlig fordi vi ennå har så beskjeden historisk kunnskap om det skeive, og har behov for enda mer forskning på det. Tidvis kan det likevel kjennes litt blodfattig i de partiene hvor årstall, paragrafer og tall ramses opp. En viss porsjon oppramsing ligger nok til historiebok-sjangeren, men jeg tar meg flere steder i å savne mer håndgripelig liv, der menneskene bak tallene kunne få manifestert seg tydeligere. Håpet er at studenter og forskere lar seg inspirere såpass av denne boka at de fristes til å dykke ned i det ennå unge arkivet *Skeivt arkiv* (startet i 2013) ved Universitetsbiblioteket i Bergen, for å grave fram mer skeivt gull.

AV RAGNHILD FJELLRO

Nye bøker av forskere

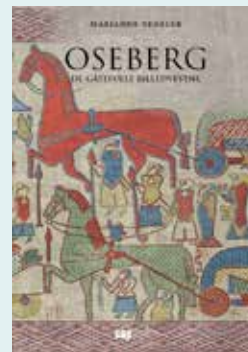
BENTE KALSNES

*Falske nyheter. Løgn, desinformasjon og
propaganda i den digitale offentligheten*
Cappelen Damm Akademisk, 2019

162 sider

Veil. pris: kr 249

Boka tar ifølge forlaget for seg tre hovedspørsmål: Hva er desinformasjon og falske nyheter? Hvorfor skapes og deles desinformasjon og falske nyheter? Hvordan bekjempe desinformasjon og falske nyheter? Boka viser hvordan falske nyheter og desinformasjon, spredd via sosiale medier, er en alvorlig trussel mot demokratier. Bente Kalsnes er førsteamanuensis i kommunikasjon ved Høyskolen Kristiania.

MARIANNE VEDELER

Oseberg. De gåtefulle billedvevene
Scandinavian Academic Press, 2019

144 sider

Veil. pris: kr 349

I 1904 ble en stor gravhaug undersøkt på Oseberg i Vestfold. Over 80 fragmenter av vakre billedtepper med figurative motiver ble funnet. De skildrer dyr, mennesker, vogner og hus. Fortid og samtid, magi og politikk er vevd sammen til kraftfulle historier. Billedvevene fra Oseberg gir et glimt av vikingtidens verdensbilde som ikke finnes andre steder. Marianne Vedeler er professor i arkeologi ved Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.

Lærer best på morsmålet

Norsk fagspråk tapar på alle frontar i academia. Då ventar eg meir enn preik, skriv Marita Kristiansen.

Fagspråk: Det har vore skrive og snakka mykje om framveksten av engelsk i høgare utdanning dei siste åra og korleis dette truar norsk fagspråk. Sist ut var Språkrådet med debatten «Challenge Nørdic» under Arendal-

suka. Med dette følger Språkrådet opp sin landsomfattande turné våren 2018 og 2019 der målet var å lansere ein vegvisar for språkval i universitets- og høgskulesektoren. Vegvisaren skisserer korleis ein konkret kan gå til verks for å kome lenger med å sikre ein god balanse mellom engelsk og norsk som bruksspråk, og då også ei god utvikling av norsk fagspråk.

Isolert sett var seminara ein stor suksess. Leiinga ved ei rekkje universitet og høgskular deltok og snakka seg varme om kor viktig det er at me tek vare på og vidareutviklar norsk fagspråk, inkludert norske faguttrykk – terminologien – som me treng når me skal snakke og skrive om faget vårt.

Peikar i feil retning

På papiret ser det då også bra ut. Ei undersøking Språkrådet gjorde i 2018, viser at sidan stortingsmeldinga om ein nasjonal språkpolitikk blei lagd fram i 2008 (St.meld. nr. 35 (2007–2008)), har no stort sett alle statlege universitet og høgskular fått på plass ein særskild språkpolitikk for å sikre parallellspråkleg bruk av norsk og engelsk i academia.

Sist ut er NHH, som får skryt av Språkrådets direktør Åse Wetås for å vere best i klassen (Forskerforum.no 15. august 2019). Så langt så godt.

For sjølv med stra-

tegi og mål på plass viser alle undersøkingar at me i høgare utdanning går mot meir bruk av engelsk. Schwach og Elken (2018) viser til same trenden som den norske landrapporten om internasjonalisering og parallellspråkbruk ved norske universitet og høgskular frå 2014 (Kristoffersen, Kristiansen og Røynealand 2014).

Hovudkonklusjonen er at me skiftar til meir bruk av engelsk på alle område, enten det er snakk om undervisning, forskning og formidling.

Kvifor me treng tiltak

Ei rekkje nordiske studiar viser at det har noko å seie om ein tek imot faginnhald på morsmålet sitt eller eit framandspråk, slik som engelsk. Nokre av desse studiane har eg referert til i ein artikkel publisert i Nordand 2012 (2) og eg tillèt meg derfor her å berre slå fast at studiane viser at me lærer og forstår best på vårt eige morsmål, enten me er studentar på førelesing eller lesarar av faglitteratur.

Sjølv har eg i fleire år forska på nyord og då spesielt terminologi, og sett på korleis norske termar, eller hybridar, slik som «hedgefond», «shortsalg» og «interessent», kjempar side om side med anglisismar som «hedge fund», «short selling» og «stakeholder» i økonomi- og administrasjonsfaga. Det som er typisk for fagspråket innanfor desse og andre fag, er at norske og engelske termar eksisterer

og blir brukte samstundes over tid. Dei norske termar tek altså ikkje over av seg sjølve til slutt. Eit eksempel på dette kan vere termen «corporate governance», som har vore normert

AV MARITA KRISTIANSEN, forskar II ved NORCE Samfunn og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgare utdanning

«Dei norske termar tek altså ikkje over av seg sjølve til slutt.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

på norsk i ei årrekkje som «eigarstyring og selskapsleiing» i ein eigen standard om temaet. Likevel er det engelske uttrykket stadig i bruk. Eit anna eksempel kan vere uttrykket «varsling», som stadig blir omtala som «whistleblowing» sjølv om den norske termen har vore i bruk i tjue år:

MiFID II artikkel 73 gir nye regler om varsling til tilsynsmyndigheten om overtredelser eller kritikkverdige forhold, såkalt «whistle blowing». (NOU 2017:: 240)

Eit nokså typisk eksempel frå eit eksamenssvar på bachelornivå illustrerer at me treng å fokusere særskilt på det norske fagspråket tidleg i studieløpet:

Sentralisering av makt vil si at makten er holdt av **managers** høyt i hierarkiet, [...] Ved bruk av **mutual adjustment** styres prosessen av kompromisser og **gjensidig tilpasning** mellom dei ansatte, og arbeidsprosessen er mindre forutsigbar.

Bruken av til dømes «manager» finn vi også igjen i NOU-ar, noko som viser at manglande tilgang til eller fokus på norsk terminologi i studiet kan forplante seg inn i arbeidslivet også:

Enkelte utstedere benytter såkalte «management-selskaper» som utfører ledelsesfunksjoner for utstederselskapet. [...] En slik organisering innebærer at ledelsesfunksjoner utføres av personer som ikke er ansatte eller tillitsvalgte i utstederselskaper. (NOU 2017:: 59)

Det er dermed ikkje alltid slik at ein raskt lærer seg eit fagspråk på arbeidsplassen, slik Oslomet-rector Curt Rice seier i Forskerforum nr. 8. Eller rettare sagt, det trengst ei større bevisstgjerding av kva som er godt språk, og då også godt fagspråk. Dette meiner eg ein best kan få til i løpet av studietida. Vidare treng me ei ordning for å gjere dei norske termene tilgjengelege for språkbrukarane slik at uttrykk som blir

tekne i bruk av fagmiljøa, som «eigarstyring og selskapsleiing» og «varsling», får leve vidare.

«Me skiftar til meir bruk av engelsk på alle område, enten det er snakk om undervisning, forskning og formidling.»

På tide å belite seg

På ein konferanse om norsk fagspråk i regi av Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet 13. november i fjor presenterte Terje Lohndal, professor ved NTNU, anbefalingane frå Språkrådet sitt ekspertutval om framtidens språkpolitikk. Ei av tilrådingane frå utvalet var at institusjonane må bli målte etter i kva grad dei oppfyller det lovfesta ansvaret dei har for å halde ved like og vidareutvikle norsk fagspråk.

I paneldebatten i etterkant kom det klart fram at universitetsleiingane ved Universitetet i Oslo og Oslomet ikkje såg noko behov for meir reglar og målstyring, og at dei meiner dette ikkje fungerer. Men som NHH-rector Øystein Thøgersen sa på frukostseminaret i Bergen, er det eit leiaransvar å sikre eit godt og berande norsk fagspråk. Sovande språkstrategiar utan konkretisering av mål har ikkje ført til særleg mange tiltak for å fremje norsk fagspråk. Som bergensarane ville sagt, så er det på tide å belite seg og gå med på at det må meir innsats til for å nå måla. Institusjonane har eit samfunnsopdrag som også er nasjonalt. Me skal utdanne studentar og gje dei forskingsbasert kunnskap på vegen. Denne kunnskapen må studentane kunne formidle vidare i samfunnet på ein god måte slik at kunnskapen breier om seg. Vidare skal me som forskarar formidle kunnskapen me kjem fram til, til lokalsamfunnet også, og ikkje

berre i internasjonale forum. Å ta vare på norsk fagspråk handlar derfor ikkje om å sikre norsk for norskenes skuld, men om «god studiekvalitet, arbeids- og næringslivets kompetansebehov og samfunnets tilgang til forskningsbasert kunnskap», for å sitere Språkrådsdirektøren på twitter 14. august.

Norske lærebøker

Det er derfor gledeleg at Kunnskapsdepartementet i tildelingsbrevet for 2019 viser eigarstyring og ber om at institusjonane rapporterer om korleis dei følgjer utviklinga av norsk fagspråk, og om kva tiltak dei har sett i verk. Så håper eg NHH ser på kva tiltak dei kan ta i bruk for å skape betre balanse mellom norsk og engelsk fagspråk. Eit første steg kan jo vere å revurdere praksisen med å bruke norske lærebøker i bachelorprogrammet *dersom dei er gode nok*. Dagens praksis tilseier nemleg at det er engelsk litteratur som vinn. Men om ein tenker seg at det å møte eit nytt fag på norsk kan fremje meir læring og høgare kvalitet i seg sjølv, kan kanskje norske bøker i større grad nå opp i konkurransen.

«Tre kvinner bader i kulp med utsikt til fjell»

Det er noko med desse deskriptive arkivtekstane til gamle bilete. Liksom Forskerforum brukte «Naken mann slår hjul på strand» som tittel, må setninga om badekvinnene få vere i fred. Kvinna til venstre har biologibygninga på Blindern oppkalla etter seg: Kristine Bonnevie. Dei to andre er Signe Bonnevie og Aslaug Bonnevie, og biletet er teke på Mysuseter i Rondane i juli 1933.

Zoolog Kristine Bonnevie var Noregs fyrste kvinnelege professor. Ho var fødd i Trondheim, som nummer fem av ni barn i flokken. Bonnevie tok realartium i 1892 og doktorgrad i 1906. Dette var før kvinner hadde høve til å verte professor, men etter at ho søkte eit professorat i Bergen i 1910, vart det ifølgje Norsk biografisk leksikon «fart i sakene». I 1912 vedtok Stortinget at kvinner kunne få embetsstillingar, og Bonnevie vart ekstraordinær professor i zoologi ved universitetet i Kristiania same år.

Bonnevie hadde eit breitt fagleg spekter gjennom karrieren – frå dyreliv i ferskvatn til celledære og genetik. Ho var svært engasjert i vilkår for studentar, ho skreiv lærebøker og populærvitskaplege bøker, og ho heldt foredrag, mellom anna på radio. Bonnevie la vekt på ekskursjonar og feltarbeid, og sa at «det ikke er i bøker og samlinger, men ute i den fri og levende natur vår viden må søke sine kilder».

Det skulle passe nokolunde med dette fotografiet.

Kjelder: Museum for universitets- og vitenskapshistorie, Norsk biografisk leksikon

«Universiteter lager regler for hva akademikere kan si i offentligheten.»

Hvem har drept forskerbloggene?

I sommer fylte antropologibloggen min 15 år. 15 år. Dette er i nettkulturen en evighet. For 15 år siden var smarttelefoner ennå ikke oppfunnet, ikke engang spam fantes. Dette var tiden blogging begynte å bli populært, også innen norsk akademia. Det vi bloggere var opptatt av, var nettets muligheter til å demokratisere tilgangen til vitenskap.

På mitt fagfelt var det spesielt yngre forskere som brukte nettet til å diskutere forskningen sin, kommentere samfunnsutviklingen og annet de fant på nett – og stort sett på norsk. Det lå prestisje i å dele mest mulig på nett. Bokmerkene våre var offentlig tilgjengelige på delicio.us, bildene delte vi på Flickr. Dette var tiden da blogg pioner Jill Walker fra Universitetet i Bergen sa til forskning.no at «alle forskere bør skrive weblogg.» I 2005 fikk hun – for bloggen sin – Meltzerfondets pris for fremragende forskningsformidling.

Dagens situasjon er nok en annen. De fleste av oss er blitt mer forsiktige med hva vi deler grunnet økende overvåkning og datalekkasjer. Den akademiske friheten til å publisere hvor og hvor mye man vil, har blitt mindre. Noen universiteter, spesielt i Australia, har laget regler for hva akademikere kan si i offentligheten. Jeg får e-poster fra forskere som ber meg fjerne kommentarene deres på bloggen min. Sterke meninger, forklarer de, fremmer ikke karrieren.

Det ser ut til at den største delen av den personlige kommunikasjonen har forlatt det åpne nettet og flyttet til lukkede kommersielle plattformer som Facebook, Twitter, Academia.edu og Researchgate der ikke-medlemmer har begrensede muligheter til å delta. Bloggerne i fagfeltet mitt har forsvunnet nesten fullstendig. Å google de ansatte ved de antropologiske instituttene i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø ga et lite oppløftende utbytte.

Blogging lever likevel i beste velgående, om enn på en annen måte. Istedenfor stipendiaten er det rektoren som blogger i dag. Fagbloggene som finnes i Norge i dag, blir stort sett drevet av institutter eller organisasjoner. Når antropologen har en blogg eller hjemmeside, ser den (ikke overraskende i disse prekære tider) ofte ut som en CV eller jobbannonse. Det er i tråd med utviklingen på nettet der bedrifter bruker blogger for å promotere sin virksomhet.

På internasjonalt nivå har det foregått en sentralisering. Istedenfor mange enkeltblogger finnes det få store og innflytelsesrike gruppeblogger. Av og til ser man innlegg

fra norske antropologer der – men ikke lenger på norsk. Formen har endret seg. Innleggene er mer faglige, lengre, nærmest trykkeklare. Den subversive utadvendtheten fra «gamle dager» er borte. Ofte mangler det en av blogggingens gudfedre, iraneren Hossein Derakhshan, kaller nettets sjel og skjelett – lenkene til andre nettsider. Vi ser de samme tendensene i bloggseksjonen på forskning.no.

Hva kan gjøres? Tradisjonell blogging? Gjerne det! Eller hva med å utforske de åpne alternativene til Facebook og Twitter? For de finnes: Friendica, Humhub, Hubzilla, eller Mastodon for eksempel. Jeg testet dem for bruk i undervisningen og ble imponert. Det spesielle med disse løsningene er at de er desentrale. Hver av oss kan installere dem på et webhotell og bli del av et «federation» («federation» + «universe»), et nettverk av uavhengige servere. Vi har selv kontroll over dataene og bestemmer reglene. På lignende måte som med e-post kan vi kommunisere med hverandre, selv om vi bruker forskjellige tjenester. En liten del av akademia er allerede der. Du også?

AV LORENZ KHAZALEH,
sosialantropolog,
for tida tysklærer

«Istedenfor stipendiaten er det rektoren som blogger i dag.»

Gjesteskribentene
skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Guðrún Jónsdóttir, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Normer hindrar fagsamarbeid

Dei strenge normene til fagtidsskrifta står i vegen for publisering av tverrfagleg forskning, skriv Lars Nyre og Bjørnar Tessem.

PUBLISERING: Tverrfagleg samarbeid får mykje positiv omtale. Humanistar må jobbe saman med teknologar for å løyse dei store samfunnsutfordringane, seier til dømes Forskingsrådet. Men enkelt er det ikkje!

Det er nemleg svært vanskeleg å få publisert tverrfaglege artiklar i anerkjende tidsskrift, og utan publisering vert samarbeidet svekt. Her skil vi mellom tverrfagleg dialog, til dømes på seminar og konferansar, og tverrfagleg publisering. Konferansar kan vere opne og inkluderande, medan fagfellevurdert publisering i hovudsak er lukka og ekskluderande.

Eit manuskript som prøver å sameine to ulike fagområde, står i fare for å verte refusert på prinsipielt grunnlag. Vi arbeider innanfor medievitenskap og informasjonsvitenskap, og har opplevd kor vanskeleg det er å få publisert forskning som bringer inn sentrale perspektiv frå begge desse faga i ein og same studien.

Blokkerer tverrfagleg forskning

Dei etablerte tidsskrifta vurderer manuskript ut frå hevdvunne teoretiske og metodiske kriterium. Fagfellane har ekspertise på eitt slikt område og vil vanlegvis gje ei negativ vurdering av tverrfaglege manus fordi dei ikkje følgjer norma frå den eine eller den andre disiplinen.

Det går gjerne greitt å vere tverrfagleg i nærskylde fagområde der slike dilemma ikkje gjev så stort

FOTO: ZULFIKAR FAHMY/UIB

AV LARS NYRE, professor i medievitenskap og BJØRNAR TESSEM, professor i informasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen

«Konferansar kan vere opne og inkluderande, medan fagfellevurdert publisering i hovudsak er lukka og ekskluderande.»

utslag. Det kunne til dømes gjelde samarbeid mellom sosiologi og sosialantropologi, eller litteraturvitenskap og medievitenskap.

Sarah Byrne var doktorgradskandidat med eit tverrfagleg prosjekt ved Imperial College London, og ho skreiv eit stykke i The Guardian i 2014 der ho beklaga seg over barrierar som blokkerer publisering av tverrfaglege studiar. «Many of us will be familiar with the frustration of submitting papers to subject-specific journals when our work is perceived as lacking the required impact in any one discipline or applying to present at conferences where it's simply not understood.»

Følgjer ikkje norma

Vi har opplevd denne frustrasjonen i samband med ein studie som kombinerer medievitenskap og informasjonsvitenskap. Vi intervjuar brukarar av støydempende øyrettelefonar i London i 2013, og

skreiv eit manuskript med tittelen «The perceptual mechanics of noise-cancelling headphones». Studien vart fyrst avvist av New Media and Society, deretter av Human Technology og til slutt av Sound Studies.

Vi anerkjenner at studien er krevjande å vurdere. Vi gjer ein fenomenologisk analyse av lytteopplevingane til informantane, og frå dette utviklar vi matematiske uttrykk for korleis støydempende øyrettelefonar strukturerer perseptuell oppleving. Uttrykka gjeld generelt, og viser det vi kallar øyrettelefonane sin mekanikk.

Uttrykka er meint å danne grunnlag for vidare utforskning av tekniske løysingar for øyrettelefonar baserte på kunstig intelligens, og det overordna føremålet er å gjere lyttarens oppleving av radio, musikk og podkasting meir sensitiv og meningsfull i bråkete og stressande situasjonar.

For tverrfagleg

Dei tre tidsskrifta avviste studien av omtrent same grunnar; dei oppfatta han som for tverrfagleg. Det var for stor avstand mellom dei fagfelte som var involverte, og tidsskrifta klarte ikkje å finne fagfellar.

Dei som vart spurde, torde ikkje å vurdere studien fordi dei følte at dei mangla kompetanse enten på det eine eller det andre feltet. Ingen av fagfellane sa at argumentet var så dårleg at det ikkje kunne publiserast av den grunnen.

Vi skjønner at fagfellane ikkje er vonde aktørar som forsøker å sabotere tverrfagleg forskning, dei berre følgjer konvensjonen i tidsskriftkulturen. Fagfellar har vanskeleg for å akseptere forskingsarbeid der forfattarane ikkje har full kontroll på metodane og teoriane som gjeld på fagfellane sitt ekspertområde, og redaktørane vil ikkje utfordre denne konvensjonen.

Vi er neppe aleine om å ha slike erfaringar. Vi ynskjer å synleggjera dette dilemmaet, og håper at fagfellar og redaktørar vil reflektere over praksisen sin og finne løysingar som kan gjere tverrfagleg publisering lettare. Det kan på sikt føre til større produktivitet og betre resultat innanfor tverrfaglege forskingsprosjekt.

Publisering utan poeng

Vi trur den tverrfaglege studien vår kan vere fagleg interessant for medievitarar og informasjonsvitarar trass i at han vart avvist av tre tidsskrift, og vi har no publisert studien på den frittstående akademiske nettstaden TekLab. Tittelen er «The perceptual mechanics of noise cancelling headphones». Dersom vi skulle prøvd eit fjerde eller femte tidsskrift, kunne det tatt endå fleire år å få han på trykk, og vi ofrar publiseringspoenga for å gjere han offentleg tilgjengeleg.

Alle som vil, kan oppføre seg som fagfellar og gje oss kritikk og andre kommentarar på e-post eller i kommentarfeltet på TekLab.

«Dersom vi skulle prøvd eit fjerde eller femte tidsskrift, kunne det tatt endå fleire år å få den på trykk.»

Høyskolene som ble borte

Det var en høyskole de skulle hatt på Nesna, ikke en universitetscampus. For meg framstår strukturreformen som et feilgrep, skriver Per Nyborg.

HØYERE UTDANNING: Høyskolenes yrkesutdanninger har en lang historie. De har spilt en viktig rolle i utviklingen av samfunnet vårt, særlig utenfor de store byene; for næringsliv og forvaltning, for skole og helsestell. Nå blir høyskolenes nærhet erstattet av universitetenes internasjonalisering. Dette skjenner alle på Nesna og i Namsos, nå som Nord universitet vil nedlegge disse studiestedene.

Fra 98 til 26 statlige høyskoler

Mot slutten av 1980-årene hadde Norge rundt 200 høyskoler, et flertall av dem med færre enn 400 studenter. Hernes-utvalgets innstilling fra 1988 la grunnlaget for høyskolereformen i 1994, da 98 statlige høyskoler ble slått sammen til 26.

Ved revisjonen av universitets- og høyskoleloven i 2002 ble det besluttet at høyskoler kan søke om opprykk til universitet. Overgangen til universitet betyr større vektlegging av forskning, dette har konsekvenser også for undervisningen. Kortere, yrkesrettede utdanninger får mindre oppmerksomhet, forskning fortrenger erfaringskompetanse som basis for undervisningen.

Lokale hensyn

I 2015 kom stortingsmeldingen om strukturreformen i universitets- og høyskolesektoren. Her varslet regjeringen at flere av de statlige høyskolene ville bli slått sammen med et av universitetene. Andre statlige høyskoler ville bli slått sammen med hverandre. Stortingskomiteen på sin side viste til at etablering av høyskolene var et av våre viktigste virkemidler for å sikre næringslivet i distriktene høy kompetanse, og at høyskolenes samfunnsoppdrag først og fremst har vært å utdanne kandidater til de brede profesjonsfagene: Vi trenger lærere, sykepleiere, barnehagelærere, ingeniører og andre

AV PER NYBORG,
leder av Forskerfor-
bundet 1972-1977

profesjoner med høy kompetanse. Men bare Senterpartiets representant uttrykte bekymring over at vi var i ferd med å avvikle høyskolene som distriktspolitisk virkemiddel.

«Vi mangler kortere, høyere utdanning basert på erfaringskompetanse.»

Mangler kortere høyere utdanning

Foruten Samisk høgskole er det nå bare høyskolene i Volda og i Østfold som fører høyskoleoppdraget videre: nærheten til region og lokalt næringsliv. De har til sammen 10 000 studenter. Vi har også 21 private høyskoler med til sammen 15 000 studenter, men de fleste er ganske små, og bare fire er lokalisert utenfor Oslo. Universitetssektoren har på sin side over 250 000 studenter. Høyere utdanning er blitt synonymt med akademisk utdanning.

Etter at de fleste statlige høyskolene forsvant, er det blitt en ubalanse i forholdet mellom akademisk utdanning og yrkesrettet utdanning i vårt utdanningsystem. Selvfølgelig har vi akademiske utdanninger som også er yrkesrettede, men vi mangler kortere, høyere utdanning basert på

erfaringskompetanse. Det var en høyskole de skulle hatt på Nesna, ikke en universitetscampus. For meg framstår strukturreformen som et feilgrep.

Universitetstanken ble ledende

Men det begynte tidligere, med vår nasjonale oppfølging av Bologna-prosessen gjennom kvalitetsreformen fra 2003. En basis-idé bak Bologna-prosessen var å erstatte de lange universitetsutdanningene med et totrinns gradssystem og skape nye muligheter for å komme ut i arbeidslivet også med kortere utdanninger. Selv deltok jeg aktivt i utviklingen av Bologna-prosessen de første årene. I prosessens tidlige fase kunne jeg rapportere at vi i Norge hadde et stort antall to- og treårige yrkesrettede utdanninger ved våre høyskoler.

Kvalitetsreformen ville ikke ha det slik. Politisk press fra høyskole- og distriktsrepresentanter i Stortinget åpnet for at høyskolene kunne søke om opprykk til universitet. Høyskolegradene ble omgjort til bachelorgrader, og det var fritt fram for høyskolene å utvikle master- og doktorgrader. For ledelsen ved høyskolene sto ikke lenger profesjonsutdanningene sentralt – universitetstanken ble ledende.

Nå har vi fått universiteter over hele landet. De har andre målsettinger enn de tidligere høyskolene hadde. I den internasjonale konkurransen blir både Nesna, Namsos og andre lokale utdanningsmiljøer for små.

Se til Danmark

Måtte det gå slik? Slett ikke. Mange andre land i Europa har satset på

å supplere sine lange akademiske universitetsutdanninger med kortere, yrkesrettede utdanninger (*higher vocational education, professional bachelors*). Et nærliggende eksempel er Danmark:

Erhvervsakademiene i Danmark tilbyr 2-årige *erhvervsakademiutdanninger* og 3,5-årige *professionsbachelorutdanninger* innenfor it-faglige, merkantile og tekniske områder, design, serviceproduksjon, helsefag og ledelse.

Utdanningene er praksisrettet og avspeiler arbeidsmarkedets behov. De foregår i tett samspill med arbeidslivet, oftest rettet mot jobb i små og mellomstore bedrifter. Danske profesjonsbachelorutdanninger kan gi eksempler for mulige faghøyskoleutdanninger i Norge.

Også *professionshøyskolene* utdanner *profesjonsbachelors*, mest på områder som er et offentlig ansvar som ergoterapeut, ernæring og sunnhet, laborant, lærer, sykepleier og administrasjonsbachelor. De danske profesjonshøyskolene synes å ha mye til felles med norske høyskoler slik disse var før kvalitetsreformen. Alt i alt har Danmark et mye større tilbud av korte, yrkesrettede høyere utdanninger enn vi har i Norge.

Den danske lovgivningen er utformet slik at et fullført løp til profesjonsbachelor kvalifiserer for opptak til relevante masterutdanninger ved et universitet. Hele tertiær sektor i Danmark omtales som *videregående utdannelse*, og studentene er likestilte. Danmark benytter ett felles poengsystem (ECTS) for *erhvervsakademiene*, *profesjonshøyskolene* og universitetene. Slik er høyere yrkesfaglig utdanning i Danmark og universitets- og høyskole-utdanningene deler av et felles system for høyere utdanning (*videregående utdannelse*). Slik burde det bli også i Norge.

«Bare Senterpartiets representant uttrykte bekymring over at vi var i ferd med å avvikle høyskolene som distriktspolitisk virkemiddel.»

Gi bedre lønn til professor II

Ansatte i «II-er-stillinger» lønnes lavere enn fulltidsansatte. Dette gir et uheldig signal om forventninger til innsats, mener Ulf-Peter Hoppe.

LØNN: Thor-Erik Sandberg Hanssen og Finn Jørgensen hadde et på mange måter interessant debattinnlegg i Forskerforum nr. 6/2019. Sandberg Hanssen og Jørgensen fant blant annet ut at ved Nord universitet har fulltidsansatte professorer en årslønn som er nesten 70 000 kr høyere enn årslønnen til deltidsansatte professorer (omregnet etter deltidsandelen). Slik er det sannsynligvis også ved andre norske universiteter, for eksempel ved UiT – Norges arktiske universitet. Videre kommenterer forfatterne: «Dette funnet er ikke urimelig all den tid fulltidsansatte professorer i større grad bidrar til fagmiljøets utvik-

«Mange av oss kunne sikkert bidra en god del mer enn stillingsprosenten.»

AV ULF-PETER HOPPE,
forsker, professor II

ling enn de som er deltidsansatte. Medlemmer av sistnevnte gruppe er ofte kun til stede på campus når de skal forelese.» Jeg tror nok at mange fulltidsprofessorer og særlig universitetsledelsen langt på vei er enige i denne vurderingen, dessverre!

Ekstra kunnskap og erfaring

Jeg mener at forventningen til oss som er professor II, førsteamanuensis II eller lignede bør bli: Vi kan og ønsker å bidra 20 prosent så mye til fagmiljøets utvikling som en heltidsansatt, minst! Mange av oss kunne sikkert bidra en god del mer enn stillingsprosenten, fordi de fleste av oss har en spennende heltidsjobb i industrien eller ved et forskningsinstitutt. Dermed har vi

ekstra kunnskap og erfaring samt en annen vinkling på hvordan vi vurderer ting, slik at våre syn kunne bli en sann berikelse for fagmiljøene. Dette har jeg forsøkt i mange år der jeg er deltidsansatt, men opplevde dessverre at jeg veldig ofte ble holdt utenfor fagmiljøets utvikling av de fast ansatte. Jeg kan ikke vite om jeg er et enkelttilfelle, eller om det er mange deltidsprofessorer som opplever det slik.

Kan bidra mer

Er dette en selvoppfyllende profeti? Om man bare tjener 90 prosent så mye time for time som en like kvalifisert heltidsansatt, er det da forståelig at man prøver å gjøre alt forberedelsesarbeid og veiledningsarbeid hjemmefra i den grad det er mulig, istedenfor å oppholde seg på campus de timene? Sender universitetsledelsen et budskap til ansatte i II-er-stillinger om at «vi forventer ikke at du bidrar mer enn 90 prosent så skarpt som

«Heltids- og deltidsprofessorer kan utfylle hverandre på en mye mer effektiv måte enn jeg selv har opplevd.»

en heltidsansatt (time for time)»?

Heltidsprofessorene er selvfølgelig i flertall, både etter antall og desto mer etter antall timer de jobber på campus. Likevel mener jeg bestemt at heltids- og deltidsprofessorer kan utfylle hverandre på en mye mer effektiv måte enn jeg selv har opplevd, og enn Sandberg Hanssen og Jørgensen skrev. Vi II-ere kunne bidra så mye mer enn å holde de forelesningene som heltidsprofessorene kapasitetsmessig ikke klarer.

Nyheter, debatt og stillingsannonser:

forskerforum.no

Forskningspolitisk seminar 2019

Vi ønsker velkommen til forskningspolitisk seminar tirsdag 12. november 2019 på Radisson Blu Scandinavia Hotel, Holbergs plass. Årets seminar har fått tittelen 'Kan forskning redde verden? Bærekraftig forskning i det postfaktuelle samfunn'.

Vi spør om det er realistisk at forskningen kan redde verden, og hva som i så fall må til i form av ressurser og infrastruktur? Er vi villige til å gjøre nødvendige endringer i vår måte å leve på og drive næringsvirksomhet

på i tråd med forskningsbasert kunnskap?

Du møter blant andre klimaforsker Bjørn Samset, forskningsminister Iselin Nybø, medieforsker Beate Kalsnes, professor emeritus Jørgen Randers, NINA-direktør Norunn Myklebust og statssekretær Rikard Gaarder Knutsen. Vi åpner for påmelding i løpet av september. Sett av dagen!

Hovedavtalen – en rått fisk?

UiB-direktør Kjell Bernstrøm er UH-sektorens representant i Arbeidsgiverrådet som skal være med på å utforme den nye hovedavtalen for statsansatte. På vårt debattmøte om medbestemmelse under Arendalsuka gjorde Bernstrøm et poeng ut av at den nåværende hovedavtalen er fra 1980. Dette fikk Guro Elisabeth Lind til å reagere.

– Jeg blir provosert av Bernstrøms gjentakelse av hvor gammel hovedavtalen er. Dette er bærebjelken for medbestemmelsen vår, men den omtales som gammel fisk som råtner, sa Forskerforbundets leder med en irritert tone i stemmen.

Hun listet opp tre grep Forskerforbundet mener kan bidra til å styrke medbestemmelsen: Utnytte den nye hovedavtalen; få politikerne til å være tydeligere og gå fra festtaler

til tydelige bestillinger; og tenke langsiktig og strategisk på hvordan tusenvis av dyktige tillitsvalgte kan brukes godt.

Verdenskongress i Education International

Generalsekretær Hilde Gunn Avløyp og fagsjef Jorunn Dahl Norgård representerte Forskerforbundet på kongressen til Education International, som ble avholdt i Bangkok 20.–26. juli 2019. Kongressen samlet delegater fra 293 fagforeninger og 151 land, og vedtok blant annet arbeidsprogram og budsjett for kommende fireårsperiode.

– Kongressen er en god anledning til å forene krefter og utveksle erfaringer med kollegaer fra hele verden, sier fagsjef Jorunn Dahl Norgård. Vi presenterte både Forskerløftet og kampanjen 1av5 som eksempler på hvordan Forskerforbundet gjennom ulike tiltak har satt søkelys på henholdsvis akademisk frihet og midlertidighet. Begge deler ble møtt med interesse. Vi ledet også en såkalt EdTalk hvor vi sammen med kollegaer fra Canada og UK diskuterte hvordan fagforeninger kan jobbe med og for akademisk frihet.

Unios verneombudspris

For tredje gang skal Unios verneombudspris deles ut på Verneombudskonferansen i oktober. Med denne prisen ønsker Unio å sette fokus på den viktige rollen verneombudet har i arbeidslivet. Prisen deles ut til et verneombud som har gjort en særskilt innsats i rollen som verneombud.

Hvem synes du bør bli årets vinner av verneombudsprisen? Alle verneombud og hovedverneombud kan nomineres som kandidater. Begrunnede forslag til kandidater sendes til verneombud@unio.no senest 15. september.

Vil regjeringen svekke universitetenes selvstyre?

Finansdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet har foretatt en områdegjennomgang av bygge- og eiendomsstatistikken i statlig sivil sektor. Formålet er en «mest mulig kostnadseffektiv bygge- og eiendomsforvaltning i et samfunnsmessig perspektiv». UiO-rektor Svein Stølen, NSO-leder Håkon R. Mikalsen og Forskerforbundets Guro E. Lind kommenterte rapporten i en kronikk i Aftenposten.

At universitetene selv forvalter sine bygg, er en viktig del av universitetenes handlingsfrihet. Det gir muligheten til strategisk planlegging i tråd med hvert enkelt universitets behov. Eiendomsforvaltningen er også en viktig del av universitetsdemokratiet og nært knyttet til den faglige virksomheten, skriver de i kronikken. Du kan lese hele kronikken på våre nettsider.

Minneord for Gunnar Clausen

Gunnar Clausen døde 18. juli, 82 år gammel. Gunnar Clausen var leder for Forskerforbundet fra 1988 til 1993, og la ned et svært verdifullt arbeid til beste for norske forskere. Han bidro også sterkt i lokallaget ved Universitetet i Bergen gjennom tre år, ti av disse som leder og hovedtillitsvalgt. I hans lederperiode fikk Forskerforbundet en betydelig medlemsvekst, og var mer synlig enn før. Det ble lagt større innsats i arbeidet for å bedre medlemmenes lønns- og arbeidsvilkår, ikke minst gjaldt dette den individuelle retten og plikten til forskning. Clausen spilte en viktig rolle i dette arbeidet. Hvis det er én enkeltsak Gunnar Clausen særlig vil huskes for, er det innføringen av professoropprykkssystemet fra 1993.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har 23 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer blant annet disse kursene i oktober 2019:

- 15. oktober: Dagskurs om midlertidig ansettelse
- 16.–17. oktober: Pensjonskurs
- 22.–23. oktober: Kurs i konflikthåndtering
- 24.–25. oktober: Stipendiatseminar

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjæstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjøbli, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** **Generalsekretær:** Hilde Gunn Avløyp.

Stab: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Synne Freberg, rådgiver Brit Helen Hesselberg, informasjonsleder Unn Rognmo, seniorrådgiver Renate Storli. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, konsulent Marit Søimer, IT-konsulent Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Karin Haug, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Inger Marie Højfeldt, konsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Tilbyr e-læring for tillitsvalgte

Antallet sentrale kurs i Forskerforbundets regi er mer enn doblet siden 2016. Nå kan du lære lønnsforhandlinger av romforskeren Rasmus.

Rasmus er romforsker og ja-menneske. Så nå sitter han som nyvalgt tillitsvalgt og gruer seg til sine første lønnsforhandlinger. Hvordan det går kan du se i Forskerforbundets første e-læringskurs, som nylig er lansert.

– Dette gjør vi for å hjelpe ferske tillitsvalgte som ikke har hatt tid til å delta på vårt ordinære grunnopplæringskurs, forteller Renate Storli, som arbeider med kursutvikling i Forskerforbundet.

Hun forteller at mange tillitsvalgte har savnet et kortere kursopplegg.

– Kursene i lov- og avtaleverk og lønnsforhandlinger går over to og en halv dag. Vi ønsker at alle tillitsvalgte deltar på disse kursene, fordi de gir en grundig innføring i det man vil trenge som tillitsvalgt. E-læringskurset er ikke en erstatning for disse viktige kursene, men en

fin første inngang til lokale lønnsforhandlinger. I tillegg er kurset et godt oppslagsverk, fordi alle nyttige ressurser og lenker er samlet der, sier Storli.

Kurset tar 25 minutter, og inneholder tips til forberedelser og gjennomføring av lokale lønnsforhandlinger. Kurset er laget i to varianter: En for tillitsvalgte innenfor staten, Virke og KS, og en variant for tillitsvalgte i Spekter og Abelia. Du får tilgang til kurset via tillitsvalgtportalen.

Stor økning i kurs

Forskerforbundets sentrale kursvirksomhet har mer enn doblet seg siden 2016. I dag arrangerer Forskerforbundet rundt 70 årlige kurs for tillitsvalgte. Grunnopplæringskursene innenfor lov- og avtaleverk og lønnsforhandlinger er selve

ryggraden i kurstilbudet, men mangfoldet har de siste årene blitt større.

– Nå har vi kurs om stressmestring, hersketeknikker og retorikk som fullbookes nesten med en gang de legges ut, og vi har ventelister på nye kurs om budsjettforståelse, etikk og ledelse. Vi er også åpne for forslag til nye kurstemaer. Det er bare å komme med innspill. Et ønske vi har mottatt, er ettermiddags- og kveldskurs som er åpne for alle medlemmer, opplyser Storli.

Hittil i år har over 700 deltakere vært innom Forskerforbundets sentrale kurs. Storli er imponert over deltakelsen.

– At så mange tillitsvalgte deltar på kurs viser hvor godt tillitsvalgtapparatet er i forbundet. Som en fagforening innen forskning og høyere utdanning, blir det ekstra viktig for oss tilby påfyll av kunnskap, avslutter hun.

Forskerforbundets kursvirksomhet

- Rundt 70 sentrale kurs hvert år, samt om lag 150 kurs i lokal regi i tillegg kommer egne kurs for studentmedlemmer
- Kursene er åpne for alle med styreverv i lokallag
- Over 700 deltakere hittil i år
Du kan melde deg på tidligst åtte uker før kursstart
- Blant kurstemaene er lov- og avtaleverk, lønnsforhandlinger, omstilling, stressmestring, hersketeknikker og retorikk
- Oversikt over kursene finner du på www.forskerforbundet.no/kurs

Medbestemmelse under press

– Samfunnsutviklingen går raskere enn før, og da må vi kanskje sikre medbestemmelse på andre måter.

Det er Kjell Bernstrøm, universitetsdirektør ved Universitetet i Bergen, som snakker, en solfylt augustformiddag i Arendal. Ved siden av ham står arbeidslivsforsker Eivind Falkum og nyvalgt rektor ved Universitetet i Agder, Sunniva Whittaker. Og ytterst i panelet står jeg og kjenner jeg blir mektig irritert over at noen kan mene at medbestemmelse for de ansatte blir *mindre* viktig når samfunnsutviklingen går raskere. Det er paneldebatt om medbestemmelse i academia i et stappfullt Unio-telt. Det er vi i Forskerforbundet som har invitert, og temaet er «Medbestemmelse under press – status for universitetsdemokratiet». Arendalsuka er en anledning for oss til å sette våre viktigste temaer på dagsordenen. Og lite er viktigere for våre medlemmer enn tendensen til mindre medbestemmelse og mer disiplinering i academia.

Disiplinering er farlig

Medbestemmelsesbarometeret viser at 57 prosent av Forskerforbundets medlemmer i universitets- og høyskolesektoren mener arbeidslivet går i autoritær retning. En langt høyere andel enn i arbeidslivet for øvrig. Samtidig opplever en økende andel statsansatte at de ikke har innflytelse over organiseringen av virksomheten de jobber ved. Denne utviklingen er faretruende av flere årsaker. UH-sektoren er preget av stor endring. Det er åpenbart at omstillingsprosessene blir bedre hvis de ansatte er tett involvert. De ansatte kjenner arbeidshverdagen i academia og vet hvor skoen trykker. Kvaliteten på forskning og undervisning blir bedre hvis de ansatte har høy grad av medbestemmelse. I tillegg er det en viktig side ved universitetenes kritiske samfunnsoppdrag at de ansatte skal være frie og uavhengige i arbeidet sitt. Å disiplinere forskerne i academia er farlig for demokratiet vårt.

En bærebjelke

Denne høsten starter forhandlingene om en ny hovedavtale i staten. Kjell Bernstrøm er ikke bare universitetsdirektør, han er også UH-sektorens representant i arbeidsgiverrådet, som gir regjeringen råd om statlig arbeidsgiverpolitikk. Arbeidsgiverrådet har nylig sendt ut et diskusjonsnotat, hvor de foreslår at forhandlingsretten i hovedavtalen erstattes med en drøftingsrett. Det er vanskelig for de ansatte å sitte med ansvaret forhandlingsretten gir, sies det. Den samme holdningen gjentok Bernstrøm i vår debatt under Arendalsuka. Når samfunnsutviklingen går raskere, må vi også endre samarbeidsformene. Når vi nå står foran digitalisering, effektivisering og det grønne skiftet, kan vi ikke fortsette med hovedavtaler fra åttiårene.

Hovedavtalen omtales som en gammel fisk som råtner, mens den i virkeligheten er en bærebjelke for et trygt og effektivt arbeidsliv.

Mitt svar til Bernstrøm var og er enkelt: Arbeidslivet er i konstant endring. Det har det vært de siste hundre årene, og det kommer det til å være de neste hundre. Og nettopp i slike endringsprosesser er medbestemmelse helt nødvendig. Vil du ha gode, bærekraftige løsninger, kan du ikke ta forhastede avgjørelser over hodene på de ansatte. Kloge ledere tar i bruk de fantastiske ressursene som finnes på arbeidsplassen, og legger planer som har bred forankring.

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Hovedavtalen omtales som en gammel fisk som råtner, mens den i virkeligheten er en bærebjelke for et trygt og effektivt arbeidsliv.»

De ansatte som forsvant

Arendalsukas hotteste tema i år var livslang læring. I debatt etter debatt ble Markussen-utvalgets utredning diskutert. «NOU 2019:12 Lærkraftig utvikling», som den heter, er svært viktig også for våre medlemmer. Ikke minst fordi det er nettopp våre medlemmer som skal undervise alle dem som nå skal få faglig påfyll gjennom hele yrkeslivet.

Men hvor stor plass tror du erfaringene til de ansatte har fått i Markussen-utvalgets rapport? I en NOU på 290 sider står det ikke ett eneste ord om hva de som faktisk skal utforme kursoppleggene og gjennomføre undervisningen, tror vil være nødvendig eller lurt for å få reformen til å fungere.

En bedre illustrasjon på tenkemåten som i stadig større grad preger statlig sektor, er det vanskelig å finne. Det enkleste og raskeste er å styre over hodene på de ansatte. En hovedavtale som sikrer god medbestemmelse, er viktigere enn noen gang.

Forskerforum i digital utgave

- Forskerforum kan også leses på nettbrett og mobiltelefon
- last ned appen Forskerforum gratis fra App Store eller Google Play
- kan leses uten å være tilkoblet nett
- gir en god leseropplevelse

Forskerforum der du er!

